

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ»

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Η εξέλιξη της φορολόγησης κεφαλαίου στην Ελλάδα

Επιμέλεια: Λαρίσης Βασίλειος

Επιβλέπων: Μ. Ζουμπουλάκης

ΒΟΛΟΣ -2017-

«ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ»

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στην Διπλωματική μου Εργασία και κατά συνέπεια αποτυχία απόκτησης του Μεταπτυχιακού Τίτλου των Μεταπτυχιακών Σπουδών, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η ΜΔΕ προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι, αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

Όνομα & Επώνυμο Συγγραφέα (Με Κεφαλαία):

Λαρίσης Βασίλειος

Υπογραφή (Ολογράφως, χωρίς μονογραφή):

Ημερομηνία (Ημέρα – Μήνας – Έτος):

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1	8
Η φορολογία κεφαλαίου: θεωρητικό υπόβαθρο	8
1.1 Εννοιολογική οριοθέτηση.....	8
1.2 Βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις.....	9
1.3 Φορολογία κεφαλαίου και οικονομική ανάπτυξη	11
1.4 Συστήματα φορολόγησης κεφαλαίου	13
Κεφάλαιο 2	17
Η φορολογία κεφαλαίου στην Ελλάδα μέχρι το 1990	17
2.1 Ν.1297/1972.....	17
2.2 Ν.1078/1980.....	22
2.3 Ν.1665/1986.....	23
Κεφάλαιο 3	28
Η φορολογία κεφαλαίου στην Ελλάδα μετά τη δεκαετία του 1990	28
3.1 Ν. 2459/1997	28
3.2 Ν. 2961/2001.....	32
3.3 Ν.3091/2002.....	41
Κεφάλαιο 4	45
Η φορολογία κεφαλαίου στην Ελλάδα στην περίοδο της κρίσης.....	45
4.1 Οι επιπτώσεις της κρίσης.....	45
4.2 Οικονομικές εξελίξεις και η επίπτωση τους στη φορολογία	49
4.3 Νομοθετικές ρυθμίσεις	54
Συμπεράσματα	62
Βιβλιογραφία	65

Εισαγωγή

Η φορολογία κεφαλαίου αποτελεί ένα διακριτό τομέα της φορολογικής πολιτικής των κρατών και κυβερνήσεων, αν και διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις υφίστανται μέχρι και σήμερα, με σημαντικές επιπτώσεις στη διαμόρφωση και εφαρμογή των αντίστοιχων φορολογικών συστημάτων. Σε γενικές γραμμές, οι φόροι κεφαλαίου περιλαμβάνουν τους φόρους στα περιουσιακά στοιχεία των επιχειρήσεων και των ιδιωτών, μία διάκριση που πραγματοποιείται στα περισσότερα φορολογικά συστήματα ανά τον κόσμο, σε αντιστοιχία με τους φορολογικούς συντελεστές. Ουσιαστικά, η φορολογία κεφαλαίου αφορά στη φορολόγηση των ιδιοκτητών κεφαλαίου, είτε ως εργαζόμενοι είτε ως καταναλωτές. Παράλληλα, βασικό ζήτημα της φορολόγησης του κεφαλαίου είναι ο προσδιορισμός του βέλτιστου επιπέδου της, ανάλογα με τα δομικά και διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε οικονομικού συστήματος. Για παράδειγμα, στις ανοιχτές οικονομίες, για την αποφυγή της μείωσης της παραγωγικότητας, κρίνεται ως αποτελεσματικότερη προσέγγιση η άμεση φορολόγηση των περιουσιακών στοιχείων των ιδιωτών.

Σε κάθε περίπτωση, η φορολογία κεφαλαίου αποσκοπεί στη χρηματοδότηση των δημοσίων δαπανών, των κρατικών αναγκών και των κυβερνητικών προγραμμάτων, με απώτερο στόχο την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική ευημερία. Έτσι, τα βασικά στοιχεία του φορολογικού συστήματος, συμπεριλαμβανομένων των φορολογικών συντελεστών και των φορολογικών εργαλείων, είναι κρίσιμης σημασίας για την επίτευξη αυτών των στόχων. Όπως συμβαίνει σε όλους τους τομείς της φορολογίας, η φορολογία κεφαλαίου στοχεύει στην επίτευξη των μέγιστων φορολογικών εσόδων, χωρίς ωστόσο να διακυβεύεται η αρχή της ισότητας. Μάλιστα, η φορολογία κεφαλαίου συνδέεται άμεσα με το στόχο αυτό, καθώς έχει υποστηριχθεί ότι οι φόροι κεφαλαίου δεν είναι μόνο δίκαιοι αλλά και απαραίτητοι για την αποφυγή

της φυσικής τάσης των καπιταλιστικών συστημάτων να συγκεντρώνουν τον πλούτο σε ολοένα και λιγότερα άτομα, δεδομένης μάλιστα της επιβράδυνσης του ρυθμού αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού και της παράλληλης αύξησης των επενδύσεων και της αποταμίευσης.

Λαμβάνοντας, λοιπόν, υπόψη ότι η φορολογία κεφαλαίου αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μηχανισμούς συγκέντρωσης εσόδων, χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών και οικονομικής ανάπτυξης, βρίσκεται συχνά στο επίκεντρο των φορολογικών μεταρρυθμίσεων και σχετικών νομοθετικών εξελίξεων. Στην Ελλάδα, η φορολογία κεφαλαίου έχει εξελιχθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες τόσο σε συνάρτηση με την πορεία της εγχώριας οικονομίας, όσο και συγκριτικά με την εναρμόνιση της χώρας με τις ευρωπαϊκές κατευθύνσεις. Μάλιστα, κατά τα τελευταία χρόνια, η υφεσιακή πορεία της οικονομίας, η έλευση και συνέχιση της οικονομικής κρίσης και η εστίαση των διαδοχικών κυβερνήσεων στη συγκέντρωση ολοένα και περισσότερων φορολογικών εσόδων για τη χρηματοδότηση των αναγκών του κράτους και τη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος έχουν αναδείξει τη φορολογία κεφαλαίου ως ένα ζήτημα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

Στην Ελλάδα, η πρώτη ουσιαστική νομοθετική προσπάθεια ρύθμισης των θεμάτων φορολογίας κεφαλαίου επετεύχθη με την εισαγωγή του νόμου 1297/1972 και το 1980 ψηφίστηκε ο νόμος 1078/1980 περί φορολογικής απαλλαγής της μεταβίβασης της πρώτης κατοικίας. Ακολούθως, το 1986 ψηφίστηκε ο νόμος 1665/1986 σχετικά με τις συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης, ενώ το Νοέμβριο του 2001 εισήχθη αναλυτικός φόρος για τη φορολόγηση των κεφαλαίων που προέρχονται από κληρονομίες, δωρεές, γονικές παροχές και κέρδη από τυχερά παιχνίδια. Στη δεκαετία του 2000 ακολούθησαν διάφορες νομοθετικές μεταρρυθμίσεις σχετικά με τη

φορολογία κεφαλαίου, φτάνοντας στην περίοδο των τελευταίων ετών, με την εξάπλωση της οικονομικής κρίσης και την παράλληλη αύξηση τόσο της άμεσης όσο και της έμμεσης φορολογίας.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εξέταση της εξελικτικής πορείας του συστήματος φορολογίας κεφαλαίου στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη διερεύνηση των βασικότερων νομοθετικών εξελίξεων της φορολόγησης κεφαλαίου στην Ελλάδα από τη μεταπολιτευτική περίοδο μέχρι και σήμερα, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις πρόσφατες αλλαγές που έχουν επισυμβεί στο πλαίσιο της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης και δεδομένων των μνημονιακών επιταγών της χώρας, παραθέτοντας παράλληλα τις επιπτώσεις της κρίσης στη φορολογική επιβάρυνση των πολιτών.

Η δομή της παρούσας εργασίας έχει ως εξής: Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο που διέπει το ζήτημα της φορολογίας κεφαλαίου, εξετάζοντας την εννοιολογική οριοθέτηση, μελετώντας της βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις, παραθέτοντας τα συστήματα φορολόγησης κεφαλαίου και συνδέοντάς της με διάφορα ζητήματα οικονομικής ανάπτυξης στο πλαίσιο της δημοσιονομικής πολιτικής. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η εξέλιξη της φορολογίας κεφαλαίου στην Ελλάδα μέχρι και το 1990, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στους νόμους 1297/1972, 1078/1980, και 1665/1986, των οποίων οι διατάξεις αναλύονται. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εξέλιξη της φορολογίας κεφαλαίου στην Ελλάδα μετά τη δεκαετία του 1990, λαμβάνοντας υπόψη τη σταδιακή προσχώρηση της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και της επιπτώσεις αυτής της ενσωμάτωσης στο φορολογικό σύστημα. Στο τέταρτο κεφάλαιο μελετάται η φορολογία κεφαλαίου στη χώρα κατά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης, παρουσιάζοντας συνοπτικά της επιπτώσεις της,

διερευνώντας τον αντίκτυπο των οικονομικών εξελίξεων στη φορολογία και παρουσιάζοντας τις σχετικές νομοθετικές εξελίξεις. Τέλος, ακολουθούν τα συμπεράσματα όπου συμπεραίνεται ότι το πλαίσιο φορολογίας κεφαλαίου στην Ελλάδα έχει μεταβληθεί σημαντικά κατά τις τελευταίες δεκαετίες, φτάνοντας σε ριζικές αλλαγές στην τελευταία περίοδο της οικονομικής κρίσης, κατά την οποία έχει αυξηθεί σημαντικά η φορολογική επιβάρυνση των νοικοκυριών και των επιχειρήσεων.

Κεφάλαιο 1

Η φορολογία κεφαλαίου: θεωρητικό υπόβαθρο

1.1 Εννοιολογική οριοθέτηση

Οι φόροι κεφαλαίου περιλαμβάνουν φόρους στα περιουσιακά στοιχεία των επιχειρήσεων καθώς και φόρους που εμπίπτουν στα κέρδη από τόκους, μερίσματα και κέρδη κεφαλαίου που προέρχονται από τα διάφορα περιουσιακά στοιχεία των νοικοκυριών (Tanzi, 1995). Τα περισσότερα φορολογικά συστήματα, κάνουν διάκριση για φορολογικούς σκοπούς μεταξύ του κεφαλαίου που κατέχουν οι ιδιώτες και του κεφαλαίου που κατέχει ο τομέας των επιχειρήσεων. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο ιδιοκτησία που ανήκει σε ιδιώτες συνήθως υπόκειται σε δημοτικό φόρο, ενώ περιουσιακά στοιχεία που ανήκουν σε επιχειρήσεις ενσωματώνονται φορολογικά στους εγχώριους φορολογικούς συντελεστές (Hays, 2003).

Μια διάκριση πρέπει να γίνει κατά την εξέταση του κάθε φόρου, που είναι ιδιαίτερα σημαντική και για την εξέταση των φόρων κεφαλαίου, εστιάζει στην αποσαφήνιση του φόρου που εισπράττεται του φόρου που προσπίπτει. Η επίπτωση των φόρων βαραίνει τελικά τα άτομα με βάση την ιδιότητά τους ως ιδιοκτήτες κεφαλαίου, ως εργαζόμενοι και ως καταναλωτές. Για μια σειρά λόγους, μπορεί να είναι προτιμότερο οι φόροι να εισπράττονται σε εταιρικό επίπεδο, αλλά το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό δεν αποσαφηνίζει ποιος πληρώνει τελικά το φόρο. Για παράδειγμα, στο Ηνωμένο Βασίλειο οι προσωπικοί φόροι εισοδήματος γενικά συλλέγονται από τους εργοδότες μέσω του συστήματος PAYE, με την επίπτωση αυτού του φόρου να βαραίνει τους εργαζόμενους και όχι τους ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων (Hays, 2003).

Από τα παραπάνω αποδεικνύεται ότι είναι αρκετά δύσκολο να προσδιοριστεί σε ποια άτομα προσπίπτουν οι φόροι κεφαλαίου. Ήδη από το 1962 ο Harberger είχε προσπαθήσει να εκτιμήσει την επίπτωση των διαφόρων φόρων. Η ιδέα που αναπτύχθηκε από τον Harberger ήταν ότι, προκειμένου να διαπιστωθεί ποιος φέρει το βάρος ενός φόρου, θα πρέπει να υπάρχει ένα οικονομικό μοντέλο που περιγράφει πώς ο φόρος θα επηρεάσει την παραγωγή και τις τιμές των προϊόντων, και πώς τα διαφορετικά άτομα θα ανταποκριθούν σε αυτές τις μεταβολές των τιμών.

Ο Harberger (1962), έδειξε ότι σε μια κλειστή οικονομία όπου υπάρχει τόσο ατομική όσο και εταιρική ιδιοκτησία κεφαλαίου, ο φόρος που επιβάλλεται επί των εταιρικών εσόδων βαρύνει όλα τα κεφάλαια, τόσο αυτά που ανήκουν σε ιδιώτες όσο και εκείνα που έχουν ενσωματωθεί σε επιχειρήσεις. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, ο φόρος κεφαλαίου περνάει από τον εταιρικό τομέα προς μη-επιχειρηματικό τομέα κατά τη διαδικασία της μεταβίβασης των προϊόντων. Έτσι, ο φόρος επί των εταιρικών εσόδων δεν εμπίπτει μόνο στους μετόχους των επιχειρήσεων, αλλά σε όλους τους ιδιοκτήτες κεφαλαίου.

1.2 Βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις

Ένα από τα πλέον μελετημένα θέματα της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετίζεται με τους τρόπους με τους οποίους οι κυβερνήσεις θα πρέπει να προσδιορίζουν το βέλτιστο επίπεδο φορολογίας κεφαλαίου. Οι ανοικτές οικονομίες βρίσκονται αντιμέτωπες με τέλεια ελαστική προσφορά κεφαλαίων από το εξωτερικό και υπό αυτή την έννοια οι φόροι κεφαλαίου που επιβάλλονται επί της πηγής μετακυλούνται στους ιδιώτες μέσω της εκροής κεφαλαίων που ανεβάζει τις προ φόρων αποδόσεις. Σε αυτή τη διαδικασία η παραγωγικότητα των εγχώριων σταθερών συντελεστών παραγωγής μειώνεται λόγω της εστίασης της παραγωγής σε προϊόντα που δε χαρακτηρίζονται ως εντάσεως

κεφαλαίου. Για να αποφευχθεί αυτή την πτώση της παραγωγικότητας, κρίνεται περισσότερο αποτελεσματικό να φορολογηθούν οι ιδιώτες άμεσα και όχι έμμεσα μέσω της φορολογίας κεφαλαίου.

Αυτό υποδηλώνει ότι αν οι κυβερνήσεις επιδιώκουν τη βελτιστοποίηση των φορολογικών πολιτικών, τους αναμένεται να εφαρμόσουν μια σταδιακή μείωση των φόρων κεφαλαίου και αύξηση άλλων φόρων όπως του φόρου εισοδήματος. Ωστόσο, η βιβλιογραφία έχει εντοπιστεί μια σειρά από παράγοντες που μπορούν να αντισταθμίσουν την τάση για μείωση της φορολογίας κεφαλαίου.

Κατ' αρχάς, αν οι επιχειρήσεις μπορούν να περιστείλουν τα φορολογικά τους έξοδα, επενδύοντας σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία, η κυβέρνηση της εν λόγω τοποθεσίας μπορεί να επιβάλει κάποιο ποσό του φόρου επί της πηγής, χωρίς να αποθαρρύνει τους επενδυτές. Επιπλέον, σε περιπτώσεις υψηλού επιπέδου εγχώριων επενδύσεων οι κυβερνήσεις συνήθως προτιμούν τη φορολόγηση στην πηγή καθώς με αυτό τον τρόπο επιβαρύνουν φορολογικά τους ξένους επενδυτές και όχι τους γηγενείς (Huizinga & Nielsen, 1997). Οι Mintz & Tsiopoulos (1994) έχουν αποδείξει ότι οι αυξήσεις στην ξένη ιδιοκτησία μπορεί να είναι ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο οι κυβερνήσεις επιλέγουν να διατηρήσουν την φορολόγηση κεφαλαίου με βάση την πηγή.

Ένα δεύτερο σημείο που αποκρούει την αντίληψη της πτωτικής τάσης της φορολογίας κεφαλαίου είναι η κινητικότητα του κεφαλαίου. Στην πράξη, υπάρχουν έξοδα προσαρμογής των αποθεμάτων του φυσικού κεφαλαίου και έτσι το κεφάλαιο δεν μπορεί να κινηθεί στιγμιαία και ανέξοδα σε διασυνοριακό επίπεδο. Δεδομένου ότι τα κόστη προσαρμογής τείνουν να αυξάνονται περισσότερο αναλογικά με το μέγεθος της φορολογίας του κεφαλαίου, το εγχώριο κεφάλαιο μειώνεται μόνο σταδιακά και με

την πάροδο του χρόνου η επιβολή φορολογίας επί της πηγής οδηγεί σε αύξηση ουσιαστικά των αξιών κεφαλαίου προς φορολόγηση (Wildasin & Wildasin, 2004).

Τέλος, ένας τρίτος παράγοντας που μπορεί να συμβάλει στη διατήρηση του επιπέδου φορολόγησης κεφαλαίου είναι το επίπεδο της φορολογίας των εταιρικών μερισμάτων καθώς λειτουργεί αντισταθμιστικά στο επίπεδο του φόρου εισοδήματος των φυσικών προσώπων. Εάν στη φορολογία των εταιρικών μερισμάτων προστεθεί και η φορολογία εισοδήματος των επιχειρηματιών τότε κρίνεται ότι τα χαμηλά επίπεδα των παραπάνω φόρων οδηγούν σε υψηλά επίπεδα φορολογίας κεφαλαίου (Zodrow, 2006).

1.3 Φορολογία κεφαλαίου και οικονομική ανάπτυξη

Τα φορολογικά συστήματα, ανεξαρτήτως των δομικών χαρακτηριστικών τους, αποσκοπούν βασικά στη χρηματοδότηση των δημόσιων δαπανών και των διάφορων αναγκών του κράτους, ενώ παράλληλα υιοθετούνται για την εκπλήρωση πολλαπλών στόχων που συνδέονται με την οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη, όπως είναι η κοινωνική ισότητα (Alesina et al, 2005). Επιπλέον, η φορολογία στοχεύει στην ελαχιστοποίηση του κόστους που συνδέεται με τη μη συμμόρφωση των πολιτών και των επιχειρήσεων στους φορολογικούς νόμους, δεδομένου μάλιστα και του διοικητικού κόστους, αποθαρρύνοντας την ίδια στιγμή την φοροαποφυγή και τη φοροδιαφυγή. Εκτός αυτού, οι φόροι επηρεάζουν με καθοριστικό τρόπο τις αποφάσεις των νοικοκυριών σχετικά με την αποταμίευση, την προσφορά εργασίας και τις επενδύσεις σε ανθρώπινο κεφάλαιο, καθώς και τις αποφάσεις των επιχειρήσεων αναφορικά με την παραγωγή, την προσφορά θέσεων εργασίας, τις επενδύσεις και την καινοτομία, έχοντας ισχυρό αντίκτυπο στα κανάλια αποταμίευσης στο ευρύτερο οικονομικό σύστημα (Arnold, 2008).

Στο πλαίσιο αυτό, βασικά στοιχεία ενός φορολογικού συστήματος είναι όχι μόνο το ύψος των φόρων αλλά και τα διάφορα φορολογικά εργαλεία που σχεδιάζονται για τη συλλογή τους. Τα δύο αυτά στοιχεία επηρεάζουν με κρίσιμο τρόπο την οικονομική συμπεριφορά των διάφορων ομάδων ενδιαφέροντος της οικονομίας, ενώ παράλληλα αντανακλούνται και στο συνολικό επίπεδα διαβίωσης μίας χώρας. Σύμφωνα με αυτές τις διαπιστώσεις, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, οι περισσότερες χώρες ανά τον κόσμο έχουν αναλάβει και εφαρμόσει σημαντικές διαρθρωτικές αλλαγές στα φορολογικά τους συστήματα, ενώ οι περισσότερες μεταρρυθμίσεις σχετικά με τη φορολογία κεφαλαίου έχουν επιχειρήσει να οικοδομήσουν ένα οικονομικό περιβάλλον που ευνοεί και ενθαρρύνει την αποταμίευση, τις επενδύσεις και την επιχειρηματικότητα, παρέχοντας επιπλέον κίνητρα προσφοράς εργασίας και απασχόλησης (Devereux & Sorensen, 2006). Την ίδια στιγμή, η πλειοψηφία των μεταρρυθμίσεων που αφορούν τις επιχειρήσεις έχουν καθοδηγηθεί από την ανάγκη προώθησης του ανταγωνισμού και ελαχιστοποίησης των στρεβλώσεων της αγοράς που απορρέουν από τα φαινόμενα της φοροαποφυγής.

Με σκοπό λοιπόν τη διασύνδεση της φορολογίας με την οικονομική ανάπτυξη των κρατών, οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις χαρακτηρίζονται σε γενικούς όρους από τη σταδιακή περικοπή των φορολογικών συντελεστών και την παράλληλη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, με σκοπό την ενίσχυση της αποδοτικότητας των φόρων, την διατήρηση των φορολογικών εσόδων και την επίτευξη ισότητας, διαπίστωση που ισχύει και στη φορολογία κεφαλαίου. Μάλιστα, σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι οι περισσότερες σύγχρονες οικονομίες είναι ανοιχτές και, άρα, επηρεάζονται άμεσα από τις τάσεις παγκοσμιοποίησης, γεγονός που επιδρά άμεσα στο σχεδιασμό των φορολογικών συστημάτων, δεδομένου ότι οι χώρες προσπαθούν να χρησιμοποιούν τους φόρους με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι σε θέση να ανταγωνίζονται στις

παγκόσμιες αγορές και λαμβάνοντας υπόψη ότι το διεθνοποιημένο περιβάλλον αυξάνει τις ευκαιρίες φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής σε ότι αφορά την κινητικότητα του κεφαλαίου (Gordon & Hines, 2002).

Σύμφωνα με τον Piketty (2014), η φορολογία κεφαλαίου δεν συνδέεται μόνο με την οικονομική ανάπτυξη αλλά και με την ισότητα. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι οι φόροι κεφαλαίου δεν είναι μόνο ηθικά δίκαιοι αλλά και απαραίτητοι για την αποφυγή της φυσικής τάσης του καπιταλισμού να συγκεντρώνει τον πλούτο σε ολοένα και λιγότερους, δεδομένου ότι οι σύγχρονες οικονομίες εξαρτώνται όλο και περισσότερο στο κεφάλαιο και λαμβάνοντας υπόψη το συνδυαστικό αντίκτυπο της επιβράδυνσης της αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού και της αύξησης των επενδύσεων και των επιπέδων αποταμίευσης. Ως εκ τούτου, η φορολογία κεφαλαίου αποτελεί μία σύγχρονη αναγκαιότητα για τον περιορισμό της συγκέντρωσης του πλούτου, την επίτευξη κοινωνικής ισότητας σε μακροχρόνιο επίπεδο και τη βέλτιστη αξιοποίηση των οφελών που προκύπτουν από την ελεύθερη διακίνηση του κεφαλαίου. Αξίζει ωστόσο, να σημειωθεί ότι η φορολογία κεφαλαίου μπορεί να έχει και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία, οδηγώντας σε απώλειες πλούτου, οι οποίες αποτελούν αρνητικές εξωτερικότητες που περιορίζουν την παραγωγικότητα τόσο του κεφαλαίου όσο και της εργασίας (Fuest & Huber, 2001). Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, η φορολογία κεφαλαίου αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μηχανισμούς συγκέντρωσης εσόδων, χρηματοδότησης των δημοσίων δαπανών και οικονομικής ανάπτυξης.

1.4 Συστήματα φορολόγησης κεφαλαίου

Μια θεμελιώδης διάκριση των φόρων κεφαλαίου η οποία αναφέρεται στην ανοικτή οικονομία αφορά τους φόρους κεφαλαίου και εισοδήματος κεφαλαίου με βάση την

πηγή και με βάση τον τόπο κατοικίας (Eggert & Kolmar, 2002). Σύμφωνα με την αρχή της πηγής το κεφάλαιο φορολογείται μόνο στη χώρα όπου έχει επενδυθεί. Κατά συνέπεια η φορολογία κεφαλαίου με βάση της αρχή της πηγής αφορά φόρους επί των επενδύσεων. Σύμφωνα με την αρχή του τόπου κατοικίας ο φόρος επιβάλλεται μόνο στο κεφάλαιο που ανήκει στους κατοίκους μια χώρας ανεξάρτητα αν αυτό επενδύεται εντός της ίδιας της χώρας ή στο εξωτερικό. Δεδομένου ότι το κεφάλαιο είναι ουσιαστικά συσσωρευμένη αποταμίευση, η φορολογία κεφαλαίου με βάση τον τόπο κατοικίας είναι φόρος στην αποταμίευση.

Οι (Eggert & Kolmar, 2002) σημειώνουν ότι σε μια ανοικτή οικονομία, με ελεύθερους κανόνες διεθνούς κινητικότητας κεφαλαίων, τα δύο παραπάνω είδη φόρων έχουν πολύ διαφορετικές επιπτώσεις στις εγχώριες οικονομίες και την διεθνείς ροές κεφαλαίων. Μια μικρή ανοικτή οικονομία δεν επιφέρει αισθητό αντίκτυπο στα διεθνή επιτόκια ή στο ποσοστό απόδοσης των μετοχών που απαιτούνται από τους διεθνείς επενδυτές. Ως εκ τούτου, το κόστος χρηματοδότησης των επενδύσεων μπορεί να ληφθεί ως δεδομένο από τη σκοπιά των μικρών ανοικτών οικονομιών. Σε μια τέτοια περίπτωση αν η εγχώρια κυβέρνηση επιβάλλει στις επιχειρήσεις φορολογία κεφαλαίου με βάση την πηγή, η προ φόρων απόδοση των εγχώριων επενδύσεων αυξάνεται κατά ένα αντίστοιχο ποσό δημιουργώντας τις απαιτούμενες από τους διεθνείς επενδυτές αποδόσεις μετά φόρων.

Ως εκ τούτου, όπως τονίζουν οι Eggert, & Haufler (1999), οι εγχώριες επενδύσεις με αυτό τον τρόπο μειώνονται και τα κεφάλαια που εκρέουν εκτός της χώρας έως ότου η προ φόρων απόδοση έχει αυξηθεί αρκετά ώστε να αντισταθμίσει πλήρως την επιβολή φορολογίας κεφαλαίου με βάση την πηγή. Έτσι, η φορολογική επίπτωση των κεφαλαίων βάση φορολογίας στην πηγή αφορά στο μεγαλύτερο βαθμό της, αν όχι

στο σύνολο της, εξ ολοκλήρου εγχώριους παράγοντες παραγωγής πάγιου κεφαλαίου. Ωστόσο, η εγχώρια αποταμίευση παραμένει ανεπηρέαστη, καθώς ο φόρος κεφαλαίου βάση της πηγής δε μεταβάλλει το επίπεδο των αποδόσεων μετά φόρων που μπορούν να κερδίσουν οι επενδυτές στις διεθνείς κεφαλαιαγορές.

Από την άλλη πλευρά, η φορολογία κεφαλαίου με βάση τον τόπο διαμονής μειώνει τις αποδόσεις μετά φόρων που είναι διαθέσιμες στους εγχώριους επενδυτές, αποθαρρύνοντας έτσι την εξοικονόμηση πόρων, αφήνοντας όμως παράλληλα τα επίπεδα των αποδόσεων μετά φόρων ανεπηρέαστα. Δεδομένου ότι η φορολογία κεφαλαίου με βάση την κατοικία δεν επιφέρει κανενός είδους επίπτωση στις επενδύσεις από χώρες της αλλοδαπής, δεν αυξάνει και το κόστος της εγχώριας χρηματοδότησης επενδύσεων και άρα το επίπεδο των εγχώριων επενδύσεων παραμένει επίσης ανεπηρέαστο. Αυτό σημαίνει οι αντίστοιχοι φόροι βαρύνουν τους ήδη υπάρχοντες φόρος ιδιοκτήτες κεφαλαίου (Eggert & Kolmar, 2002). Από τα παραπάνω συνάγεται ότι με αμετάβλητο το επίπεδο των επενδύσεων και παράλληλη μείωση της εγχώριας αποταμίευσης οι καθαρές εισαγωγές κεφαλαίου αυξάνονται.

Μια άλλη βασική διάκριση της φορολογίας κεφαλαίου είναι αυτή μεταξύ των φόρων επί των κανονικών αποδόσεων και των φόρων επί των ενοικίων. Τα ενοίκια είναι τα κέρδη που υπερβαίνουν το εν εξελίξει επιτόκιο απόδοσης του κεφαλαίου της αγοράς. Όσον αφορά τις κανονικές αποδόσεις αυτές συμπίπτουν με το επιτόκιο δανεισμού της αγοράς το οποίο μπορεί να ποικίλει ανάλογα με το επίπεδο του επιτοκίου μηδενικού κινδύνου (Aaron et al., 2007)

Σε μια κλειστή οικονομία η φορολογία έχει την τάση να μειώνει τον όγκο της αποταμίευσης και των επενδύσεων. Η άποψη αυτή προϋποθέτει ότι οι επενδυτές μεταβάλλουν το απόθεμα κεφαλαίου τους με ομαλό και συνεχή τρόπο. Σε μια τέτοια

περίπτωση η φορολογία επί των κανονικών αποδόσεων και επί των ενοικίων δεν επιφέρει καμία επίδραση στα επίπεδα των επενδύσεων. Όσο υπάρχουν θετικά κέρδη, οι επενδυτές θα συνεχίσουν να επενδύουν (Devereux & Griffith, 1998). Αντίθετα σε μια ανοικτή οικονομία η φορολογία επί των κανονικών αποδόσεων και επί των ενοικίων μπορεί να μειώσει τις εγχώριες επενδύσεις εάν στις διεθνείς αγορές οι επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να κερδίσουν υπερβάλλουσες αποδόσεις (Nielsen & Sorensen, 1991).

Κεφάλαιο 2

Η φορολογία κεφαλαίου στην Ελλάδα μέχρι το 1990

2.1 Ν.1297/1972 περί παροχής φορολογικών κινήτρων για τη συγχώνευση ή μετατροπή επιχειρήσεων για τη δημιουργία μεγάλων οικονομικών μονάδων

Μετά το νόμο 1521/1950 σχετικά με τη μεταβίβαση της κυριότητας ακινήτου ή πλοίου και την παραχώρηση εμπράγματος δικαιώματος επί ακινήτου, η πρώτη ουσιαστική νομοθετική προσπάθεια που ρύθμιζε θέματα φορολόγησης κεφαλαίου στην Ελλάδα εισήχθη με το Ν.1297/1972 Περί παροχής φορολογικών κινήτρων για τη συγχώνευση ή μετατροπή επιχειρήσεων προς την δημιουργία μεγάλων οικονομικών μονάδων προβλέπεται η μετατροπή και η συγχώνευση επιχειρήσεων οποιασδήποτε νομικής μορφής σε Α.Ε. ή Ε.Π.Ε. εκτός Α.Ε. σε Ε.Π.Ε και η συγχώνευση ειδικά βιομηχανικών ή βιοτεχνικών επιχειρήσεων οποιασδήποτε νομικής μορφής εκτός Α.Ε. σε βιομηχανική ή βιοτεχνική Ο.Ε. ή Ε.Ε. και Ε.Π.Ε. Οι μετασχηματιζόμενες επιχειρήσεις μπορούν να τηρούν λογιστικά βιβλία οποιασδήποτε κατηγορίας του κώδικα βιβλίων και στοιχείων (Κ.Β.Σ.) και επιπλέον δεν απαιτείται να έχουν συντάξει προηγουμένως οικονομικές καταστάσεις.

Το κατώτατο εταιρικό κεφάλαιο της προερχόμενης Α.Ε. από μετατροπή συγχώνευση ή εισφορά κλάδου πρέπει να ανέρχεται σε 300.000 ευρώ της δε προερχόμενης Ε.Π.Ε. από μετατροπή ή συγχώνευση σε 146.735 ευρώ. Μέσω του νόμου θεσμοθετείται ότι δε επιβάλλεται φόρος συγκέντρωσης κεφαλαίου στην προκύπτουσα υπεραξία. Ο φόρος αυτός επιβάλλεται μόνο στην περίπτωση που συντελείται συγκέντρωση κεφαλαίων, δηλαδή εφόσον γίνεται εισφορά περιουσιακού στοιχείου. Απαιτείται

εκτίμηση της περιουσίας των μετασχηματιζόμενων επιχειρήσεων που αποτιμά σε πραγματικές αξίες και για το λόγο αυτό προκύπτει συνήθως υπεραξία.

Η υπεραξία θεωρείται εισόδημα από εμπορικές επιχειρήσεις φορολογούμενο κατά τις γενικές διατάξεις της φορολογίας εισοδήματος. Όμως η επιβολή του φόρου αυτού αναστέλλεται μέχρι το χρόνο διάλυσης της προερχόμενης από μετατροπή ή συγχώνευση επιχείρησης και για αυτό απαιτείται όπως η υπεραξία εμφανίζεται στα λογιστικά βιβλία της επιχείρησης σε ιδιαίτερους λογαριασμούς τάξης. Δεν ισχύει το ίδιο αν η διάλυση έγινε με σκοπό την παραπέρα συγχώνευση της, ή τη διάσπαση της, ή την απόσχιση κλάδου της . Αν η απορροφούσα εταιρεία κατέχει το 100% των μετοχών της απορροφούμενης, τότε η υπεραξία θα καταχωρηθεί σε λογαριασμούς ουσίας της απορροφούσας και συγκεκριμένα στο λογαριασμό «υπεραξία συγχώνευσης». Σε περίπτωση που η απορροφούσα κατέχει μέρος των μετοχών της απορροφούμενης εταιρείας, στο λογαριασμό αυτό θα καταχωρηθεί το αναλογούν στη συμμετοχή τμήμα της υπεραξίας, το δε υπόλοιπο θα καταχωρηθεί σε λογαριασμούς τάξεως (Ν. 1297/1971).

Παρέχεται απαλλαγή από κάθε φόρο, τέλος εισφορά και δικαίωμα υπέρ του Δημοσίου ή τρίτου συμπεριλαμβανομένου και του φόρου μεταβίβασης ακινήτων σχετικά με την εισφορά και μεταβίβαση όλων των περιουσιακών στοιχείων δηλαδή και των κινητών (π.χ. φόρος μεταβίβασης αυτοκινήτων), τη σύμβαση σύστασης νέας επιχείρησης .τη μεταγραφή κ.λ.π με την προϋπόθεση όμως ότι η νέα εταιρεία δεν θα διαλυθεί πριν από την πάροδο πενταετίας από τη σύσταση ή τη συγχώνευση της, εκτός αν η διάλυση με σκοπό την παραπέρα συγχώνευση της, ή τη διάσπαση της, ή την απόσχιση κλάδου. Ειδικά για την απαλλαγή του φόρου μεταβίβασης ακινήτων απαιτούνται επιπλέον οι ακόλουθες προϋποθέσεις;

1) Τα ακίνητα να ανήκουν κατά πλήρη κυριότητα στην μετατρεπόμενη ή συγχωνευμένη επιχείρηση

2) Να χρησιμοποιούνται για τις ανάγκες της τουλάχιστον, για μια πενταετία από την μετατροπή ή από τη συγχώνευση.

Ακόμα τα ακίνητα που εισφέρθηκαν στην μετατρεπόμενη ή στην συγχωνευμένη επιχείρηση να είχαν χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες της εισφέρουσας επιχείρησης τουλάχιστον για μια πενταετία πριν από την μετατροπή ή συγχώνευση.

Εξαίρεση από τις προϋποθέσεις αυτές, αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία η μη χρησιμοποίηση των ακινήτων οφείλεται σε κυριαρχική ενέργεια της Διοίκησης όπως π.χ. διαφοροποίηση όρων δόμησης, χαρακτηρισμός της έκτασης ως δασική κ.λ.π.. Κατά τη διάρκεια της πενταετίας επιτρέπεται η νέα εταιρεία χωρίς όμως να μεταβάλλεται το κύριο αντικείμενο των εργασιών της, είτε να εκμισθώνει τα ακίνητα της, είτε να εκποιεί αυτά, άλλα με την υποχρέωση να τα αντικαθιστά μέσα σε μια διετία, με άλλα ακίνητα ίσης τουλάχιστο αξίας. Επίσης η χρησιμοποίηση μέρους μόνο του ακινήτου δυσανάλογα μικρού σε σχέση με την όλη έκταση του, οδηγεί σε άρση απαλλαγών. Επιπλέον, η εκμίσθωση και η παραχώρηση χωρίς αντάλλαγμα της χρήσης του ακινήτου δε θεωρείται ότι αυτό χρησιμοποιείται για τις ανάγκες της εισφέρουσας επιχείρησης. Προϋπόθεση όμως για τις παρεχόμενες από το Ν.Δ. 1297/72 απαλλαγές είναι και η πραγματική χρησιμοποίηση ακινήτου από την εισφέρουσα επιχείρηση για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών της. Εξαιρετικά, η απαλλαγή από το φόρο μεταβίβασης ακινήτων δεν παρέχεται στην περίπτωση που τα ακίνητα εισφέρονται για κάλυψη του απαιτούμενου εταιρικού κεφαλαίου από φυσικά ή νομικά πρόσωπα που θα μετέχουν στην εταιρεία (Ν. 1297/1972).

Οι μετοχές της προερχόμενης Α.Ε., από μετατροπή, συγχώνευση ή εισφορά κλάδου με εξαίρεση της συγχώνευσης μεταξύ Α.Ε., πρέπει υποχρεωτικά να είναι στο σύνολό τους ονομαστικές και μη μεταβιβάσιμες σε ποσοστό 75% του συνολικού αριθμού τους, για μια πενταετία από το χρόνο του μετασχηματισμού. Το μη μεταβιβάσιμο σε ποσοστό 75% ισχύει και για τα εταιρικά μερίδια της Ε.Π.Ε. Αν τηρηθούν οι προϋποθέσεις αυτές αίρονται όλες οι φορολογικές απαλλαγές.. Δεν παρέχεται η ευχέρεια σχηματισμού αφορολόγητων αποθεματικών ως κίνητρο για τη μετατροπή, τη συγχώνευση ή την διάσπαση, αλλά ούτε και οποιοδήποτε άλλο φορολογικό κίνητρο (Ν. 1297/1972).

Επιπλέον μεταφέρονται στη νέα εταιρεία τα φορολογικά ευεργετήματα που έχουν οι μετασχηματιζόμενες επιχειρήσεις, με βάση τους αναπτυξιακούς νόμους, κατά το μέτρο που οι επιχειρήσεις δεν έκαναν χρήση των κινήτρων αυτών. Τα αφορολόγητα αποθεματικά από μη διανεμόμενα κέρδη που σχηματίστηκαν από τις μετασχηματιζόμενες επιχειρήσεις εφόσον μεταφέρονται αυτούσια στη νέα εταιρεία δεν υπάγονται σε φορολογία κατά το χρόνο της μετατροπής ή της συγχώνευσης. Η ζημιά (τόσο της κλειόμενης όσο και των προηγούμενων χρήσεων) που εμφανίζεται στο παθητικό των μετασχηματιζόμενων επιχειρήσεων, δεν είναι δυνατό να μεταφερθεί στην νέα εταιρεία και συνεπώς δεν γεννιέται θέμα φορολογικού συμψηφισμού της ή όχι με μελλοντικά κέρδη, αφού αυτή κατά την εκτίμηση της περιουσίας των μετασχηματιζόμενων επιχειρήσεων θα συνυπολογιστεί (μειωτικά) στον προσδιορισμό της καθαρής θέσης που κεφαλαιοποιείται. Όσον αφορά τη ζημιά της μεταβατικής περιόδου αυτή ανήκει στη μετασχηματιζόμενη εταιρεία και θα πρέπει κανονικά να καταβληθεί από τους εταίρους ή ανάλογα τους μετόχους της εταιρείας αυτής, αφού τελικά αυτούς βαρύνει και επιπλέον για να μην υποχρεωθεί η νέα εταιρεία σε μείωση του εταιρικού κεφαλαίου της.

Σε γενικές γραμμές, ο νόμος αυτός αποτέλεσε μία ουσιαστική προσπάθεια ρύθμισης ορισμένων βασικών ζητημάτων φορολογίας κεφαλαίου όσον αφορά τη δημιουργία μεγάλων οικονομικών μονάδων. Βασικός στόχος του νόμου ήταν η ενθάρρυνση ενεργειών σχετικά με τις συγχωνεύσεις και τους εταιρικούς μετασχηματισμούς, μέσω της παροχής κυρίως φορολογικών κινήτρων, απαλλάσσοντας τις επιχειρήσεις από υπερβολικά κόστη και επιβαρύνσεις βάσει του προηγούμενου νομικού καθεστώτος. Βέβαια, οι προϋποθέσεις που έθετε ο νόμος είχαν ως αποτέλεσμα να θεωρηθεί αρκετά πολύπλοκος, με αποτέλεσμα διάφορες τροποποιήσεις που έλαβαν χώρα με τη διάρκεια των ετών (Λεοντάρης, 1994). Τα βασικά πλεονεκτήματα του νόμου σχετίζονται, λοιπόν, με τις φορολογικές διευκολύνσεις κατά τη μετατροπή ή συγχώνευση επιχειρήσεων, καθώς στις διατάξεις του αναφέρεται ότι η υπεραξία που προκύπτει δεν φορολογείται, ενώ κατά το χρόνο της συγχώνευσης δεν φορολογούνται ούτε τα αποθεματικά που σχηματίστηκαν με τους διάφορους αναπτυξιακούς νόμους. Ομοίως, για την ενθάρρυνση της δημιουργίας μεγάλων οικονομικών μονάδων, σύμφωνα με το νόμο απαλλάχτηκε η σύμβαση συγχώνευσης ή μετατροπής από κάθε φόρο και τέλος, ενώ επίσης εισήχθη απαλλαγή από το φόρο μεταβίβασης των εισφερόμενων ακινήτων στη νέα εταιρία. Συνολικά, ο νόμος 1297/1972 αποτέλεσε μία σημαντική μεταρρυθμιστική προσπάθεια για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και την ενθάρρυνση των εταιριών να προχωρούν σε διάφορες ενέργειες περαιτέρω δραστηριοποίησης και μεγέθυνσης (Περάκης, 2001).

2.2 N.1078/1980 περί απαλλαγής εκ του φόρου μεταβιβάσεως ακινήτων της αγοράς πρώτης κατοικίας, καταργήσεως και τροποποίησεως διατάξεων προσδιορισμού εισοδήματος βάσει τεκμηρίων, καταργήσεως φορολογίας ακινήτου περιουσίας και άλλων τινών φορολογικών διατάξεων

Το 1980 θεσπίστηκε ο νόμος 1078/1980 περί απαλλαγής εκ του φόρου μεταβιβάσεως της πρώτης κατοικίας. Ο νόμος όριζε ότι: Συμβάσεις αγοράς εξ ολοκλήρου και κατά πλήρη κυριότητα κατοικίας ή οικοπέδου από έγγαμο ή ενήλικο άγαμο απαλλάσσονται από το φόρο μεταβίβασης, εφόσον ο αγοραστής ή ο σύζυγος ή οποιοδήποτε από τα ανήλικα τέκνα αυτού δεν έχει δικαίωμα πλήρους κυριότητας ή επικαρπίας ή οίκησης σε κατοικία ή σε ιδανικό μερίδιο αυτής που πληροί τις στεγαστικές ανάγκες της οικογένειάς του ή δικαίωμα πλήρους κυριότητας σε οικόπεδο οικοδομήσιμο ή σε ιδανικό μερίδιο οικοπέδου στο οποίο αντιστοιχεί εμβαδόν κτίσματος που πληροί τις στεγαστικές του ανάγκες και βρίσκονται σε δημοτικό ή κοινοτικό διαμέρισμα με πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων. Για την έννοια του οικοπέδου έχουν εφαρμογή οι σχετικές πολεοδομικές διατάξεις.

Η απαλλαγή που προβλεπόταν παρεχόταν:

α) Για αγορά κατοικίας από άγαμο μέχρι ποσού αξίας διακοσίων χιλιάδων (200.000) ευρώ (με βάση την κωδικοποίηση του νόμου το 2011), από έγγαμο μέχρι ποσού αξίας διακοσίων πενήντα χιλιάδων (250.000) ευρώ ενώ, από έγγαμο ο οποίος παρουσιάζει αναπηρία τουλάχιστον 67% από διανοητική καθυστέρηση ή φυσική αναπηρία μέχρι ποσού αξίας διακοσίων εβδομήντα πέντε χιλιάδων (275.000) ευρώ. Το ποσό αυτό προσαυξάνεται κατά είκοσι πέντε χιλιάδες (25.000) ευρώ για καθένα από τα δύο πρώτα τέκνα αυτού και κατά τριάντα χιλιάδες (30.000) ευρώ για το τρίτο και καθένα από τα επόμενα τέκνα του.

β) Για αγορά οικοπέδου από άγαμο μέχρι ποσού αξίας πενήντα χιλιάδων (50.000) ευρώ, ενώ από έγγαμο μέχρι ποσού αξίας εκατό χιλιάδων (100.000) ευρώ. Το ποσό αυτό προσαυξάνεται κατά δέκα χιλιάδες (10.000) ευρώ για καθένα από τα δύο πρώτα τέκνα αυτού και κατά δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ για το τρίτο και καθένα από τα επόμενα τέκνα του.

Σε περίπτωση αγοράς κατοικίας, στο ποσό της απαλλαγής περιλαμβάνεται και η αξία μίας θέσης στάθμευσης αυτοκινήτου και ενός αποθηκευτικού χώρου, για επιφάνεια εκάστου έως είκοσι τ.μ., εφόσον βρίσκονται στο ίδιο ακίνητο και αποκτώνται ταυτόχρονα με το ίδιο συμβόλαιο αγοράς.

Ο νόμος θέσπιζε ότι οι διατάξεις τους είχαν εφαρμογή επίσης σε συμβάσεις αγοράς ακινήτων, εφόσον ο αγοραστής κατοικούσε μόνιμα στην Ελλάδα ή προτίθεται να εγκατασταθεί στη χώρα και πιο συγκεκριμένα σε:

α) Έλληνες,

β) ομογενείς από Αλβανία, Τουρκία και χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης,

γ) πολίτες των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

δ) αναγνωρισμένους πρόσφυγες

ε) πολίτες τρίτων χωρών που απολαύουν του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος στην Ελλάδα

2.3 Ν.1665/1986 περί συμβάσεων χρηματοδοτικής μίσθωσης

Το 1986 ψηφίστηκε ο νόμος 1665/1986 περί συμβάσεων χρηματοδοτικής μίσθωσης.

Στο άρθρο 6 μεταξύ άλλων περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις περί φορολογικών

απαλλαγών, καθώς και άλλων συναφών ρυθμίσεων. Ο νόμος όριζε ότι απαλλάσσονται από οποιουδήποτε φόρους, τέλη, εισφορές, δικαιώματα υπέρ του Δημοσίου, νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου και γενικώς τρίτων, είτε αυτά επιβάλλονται κατά την εισαγωγή στην Ελλάδα είτε μεταγενέστερα:

α) Οι συμβάσεις με τις οποίες περιέρχονται οι εταιρίες που λειτουργούν ως εκμισθωτές χρηματοοικονομικών συμβάσεων (Leasing), είτε κατά κυριότητα είτε κατά κατοχή, "κινητά" "πράγματα" που πρόκειται να αποτελέσουν αντικείμενο χρηματοδοτικής μίσθωσης με εξαίρεση τα κάθε είδους μεταφορικά μέσα.

β) Οι συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης που καταρτίζουν οι εταιρίες που λειτουργούν ως εκμισθωτές χρηματοοικονομικών συμβάσεων (Leasing).

γ) Οι συμβάσεις εκχώρησης δικαιωμάτων ή αναδοχής υποχρεώσεων από συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης.

δ) Τα μισθώματα από συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης που καταβάλλονται στις εταιρίες που λειτουργούν ως εκμισθωτές χρηματοοικονομικών συμβάσεων (Leasing) και τα παραστατικά είσπραξής τους.

ε) Το τίμημα της πώλησης του πράγματος από την εταιρεία χρηματοδοτικής μίσθωσης στο μισθωτή.

Επιπλέον ο νόμος προσδιορίζει ότι: Οι συμβάσεις δανείων ή πιστώσεων προς εταιρίες που λειτουργούν ως εκμισθωτές χρηματοοικονομικών συμβάσεων από ανώνυμες τραπεζικές εταιρίες ή πιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό ή από ξένους προμηθευτές, καθώς και οι συμβάσεις χρηματοδοτικής μίσθωσης μεταξύ των τελευταίων και των εταιριών που λειτουργούν ως εκμισθωτές

χρηματοοικονομικών συμβάσεων, η εξόφληση των δανείων ή πιστώσεων και των σχετικών τόκων, προμηθειών και λοιπών επιβαρύνσεων, όπως και η καταβολή των μισθωμάτων απαλλάσσονται από κάθε φόρο, τέλος, εισφορά, κράτηση, δικαίωμα ή γενικότερα επιβάρυνση υπέρ του Δημοσίου, νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου και τρίτων, ανεξάρτητα αν οι συμβάσεις αυτές συνάπτονται στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό (Ν. 1665/1986).

Ενώ τέλος προέβλεπε ότι απαλλάσσονται από φόρο αυτομάτου υπερτιμήματος:

α) η μεταβίβαση ακινήτου από την εκμισθώτρια εταιρία προς το μισθωτή κατά τη λήξη της χρηματοδοτικής μίσθωσης,

β) η εξαγορά του μισθίου ακινήτου πριν από τη λήξη της σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης από το μισθωτή, σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης.

γ) Οι συμβάσεις αγοράς ακινήτων από εταιρείες χρηματοδοτικής μίσθωσης με σκοπό τη χρηματοδοτική μίσθωση του πωλητή του ακινήτου ο οποίος αποκτά την ιδιότητα του χρηματοδοτικού μισθωτή με εξαίρεση τις συμβάσεις αγοράς ακινήτων στις οποίες αντισυμβαλλόμενος είναι εξωχώρια εταιρεία. Στις περιπτώσεις που το μίσθιο αγοραζόταν πριν από την πάροδο τριετίας από την έναρξη της μίσθωσης ή ο μισθωτής μεταβίβαζε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις από τη σύμβαση χρηματοδοτικής μίσθωσης σε τρίτο υπήρχε η υποχρέωση καταβολής εφάπαξ ο φόρος που αναλογούσε στην αξία του ακινήτου κατά το χρόνο άρσης της απαλλαγής.

Εξετάζοντας την αποτελεσματικότητα των παραπάνω νόμων, αρχικά, σημαντικό είναι το γεγονός ότι με τις διατάξεις του Ν.1078/1980 θεσπίστηκε για πρώτη φορά απαλλαγή από το φόρο μεταβίβασης ακινήτων για την αγορά πρώτης κατοικίας για

όλους τους Έλληνες και όχι αποκλειστικά για ορισμένες κατηγορίες προσώπων, όπως προβλεπόταν από προγενέστερες διατάξεις. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι με το νόμο 1591/1986 θεσπίστηκε απαλλαγή από το φόρο κληρονομιάς για την απόκτηση πρώτης κατοικίας από τον κληρονόμο και με το Ν.1828/1989 θεσπίστηκε έκπτωση φόρου για την απόκτηση πρώτης κατοικίας με γονική παροχή. Βασικός στόχος του νόμου αυτού ήταν η διευκόλυνση της ανάγκης απόκτησης στέγης από όλα τα νοικοκυριά μέσω της απαλλαγής τους από το φόρο, στο πλαίσιο μίας ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής της πολιτείας, ιδιαίτερα όσον αφορά την προστασία των μεσαίων και κατώτερων εισοδηματικών τάξεων. Εκτός αυτού, η απαλλαγή αυτή είχε ως αποτέλεσμα και την τόνωση της οικονομίας μέσω της ενίσχυσης του κατασκευαστικού κλάδου και τη δραστηριοποίηση των σχετικών επαγγελμάτων. Βέβαια, τα φορολογικά αυτά κίνητρα δεν ήταν ιδιαίτερα σημαντικά, εμποδίζοντας πολλά νέα ζευγάρια στο να αποκτήσουν σπίτι, δεδομένων και των προϋποθέσεων ένταξης στις διατάξεις του νόμου (Αναστασόπουλος & Φορτσάκης, 2003).

Όσον αφορά το νόμο 1665/1986, η ψήφισή του θεωρήθηκε κεντρικής σημασίας για την ενίσχυση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων μέσω της αύξησης της ανταγωνιστικότητάς τους από την απόκτηση νέου εξοπλισμού, καθώς και για την αύξηση της ελκυστικότητας του θεσμού της χρηματοδοτικής μίσθωσης μέσω της θέσπισης φορολογικών κινήτρων ώστε αυτός να υιοθετηθεί από ένα μεγάλο μέρος των ελληνικών εταιριών (Χέβας, 2006). Επιπλέον, με το νόμο αυτό εξασφαλίστηκαν τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα των εκμισθωτριών εταιριών, ενώ η ρύθμιση του καθεστώτος λειτουργίας τους διασφάλιζε τη διεξαγωγή των εργασιών χρηματοδοτικού σκοπού. Έτσι, με τις νέες αυτές φορολογικές ρυθμίσεις, δόθηκαν σημαντικά κίνητρα στις εταιρίες που συνέβαλαν στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας, ιδιαίτερα για αυτές που αναλαμβάνουν περισσότερους κινδύνους και

έχουν αυξημένο κόστος λειτουργίας, μεταβιβάζοντας ένα μέρος των εργασιών τους σε άλλες επιχειρήσεις μικρότερου μεγέθους. Εκτός αυτού, με τη ρύθμιση του θεσμού της χρηματοδοτικής μίσθωσης, επετεύχθη η εναρμόνιση του εθνικού πλαισίου με αυτά των προηγμένων χωρών, στις οποίες ο θεσμός λειτουργούσε αρκετά χρόνια με αυξημένη αποτελεσματικότητα (Παπαδόπουλος, 1999).

Κεφάλαιο 3

Η φορολογία κεφαλαίου στην Ελλάδα μετά τη δεκαετία του 1990

3.1 Ν. 2459/1997 περί κατάργησης φοροαπαλλαγών στη μεγάλη ακίνητη περιουσία

Δεδομένου του προηγούμενου ευνοϊκού καθεστώτος για τους κατόχους μεγάλης ακίνητης περιουσίας, αναδείχθηκε η ανάγκη αναμόρφωσης του σχετικού με την ακίνητη περιουσία φορολογικού πλαισίου, έτσι ώστε οι ιδιοκτήτες ακινήτων να συμβάλλουν στα κρατικά έσοδα βάσει της φοροδοτικής της ικανότητας. Με τις διατάξεις του νόμου ορίζεται ότι:

Επιβάλλεται φόρος στην μεγάλη ακίνητη περιουσία που βρίσκεται στην Ελλάδα και έτσι φορολογείται όχι μόνο η απόκτηση περιουσίας αλλά και η κατοχή της. Η επιβολή του φόρου αυτού αιτιολογείται από το γεγονός, ότι η κατοχή ακινήτου πλούτου αποφέρει οφέλη.

Σκοποί του φόρου μεγάλης ακίνητης περιουσίας ήταν:

- η σύλληψη της φορολογητέας ύλης και η δικαιότερη κατανομή του φορολογικού βάρους,
- η αύξηση της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος,
- η άμβλυνση της ανισοκατανομής του πλούτου και
- η ορθολογικότερη χρησιμοποίηση των οικονομικών πόρων της χώρας.

Με το νόμο προβλεπόταν η επιβολή φόρου στην μεγάλη ακίνητη περιουσία που βρίσκεται στην Ελλάδα, που αποτελείται από ακίνητα ή εμπράγματα δικαιώματα σε ακίνητα εκτός από την υποθήκη. Ο φόρος επιβάλλεται στη συνολική αξία της ακίνητης περιουσίας κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου, είναι ετήσιος και η επιβολή του αρχίζει από το οικονομικό έτος 1997 και για κάθε μεταγενέστερο έτος.

Η ακίνητη περιουσία των ανήλικων άγαμων τέκνων μέχρι 18 ετών, την οποία απέκτησαν με αγορά, δωρεά εν ζωή ή γονική παροχή, για τον υπολογισμό του φόρου, προστίθεται κατά ίσα μέρη στην ακίνητη περιουσία του πατέρα και της μητέρας, εφόσον αυτοί ασκούν από κοινού τη γονική μέριμνα. Σε περίπτωση, που η γονική μέριμνα ασκείται από τον ένα γονέα (λόγω διαζυγίου, θανάτου του άλλου κ.λ.π.) η ακίνητη περιουσία του ανηλικού τέκνου προστίθεται στην περιουσία του γονέα που ασκεί τη γονική μέριμνα. Η ακίνητη περιουσία των ανηλικών άγαμων τέκνων την οποία απέκτησαν από κληρονομιά, κληροδοσία ή δωρεά αιτία θανάτου, δεν θα υπολογίζεται στην περιουσία των γονέων, αλλά θα φορολογείται αυτοτελώς, υποβάλλοντας οι γονείς για λογαριασμό των ανήλικων παιδιών τους χωριστή δήλωση ΦΜΑΠ (Ν.2459/1997).

Η ακίνητη περιουσία της γυναίκας φορολογείται χωριστά. Χωριστά επίσης φορολογείται η ακίνητη περιουσία των ανηλικών τέκνων εφόσον έχουν κάνει γάμο. Η ηλικία των ανηλικών τέκνων αποδεικνύεται από το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας ή από τη ληξιαρχική πράξη γέννησης τους. Στο νόμο ορίζεται ότι η έννοια των ακινήτων λαμβάνεται όπως αυτή δίνεται από τον Αστικό Κώδικα.

Γενικώς, κατά το αστικό δίκαιο, συστατικά είναι τα πράγματα που δεν μπορούν να αποχωριστούν από το κύριο πράγμα χωρίς να υποστούν βλάβη τα ίδια ή το κύριο

πράγμα ή να αλλοιωθεί η ουσία ή ο προορισμός. Εκτός όμως από αυτά, συστατικά θεωρούνται και:

α) Τα πράγματα εκείνα που είναι συνδεδεμένα με το έδαφος στερεά, ιδιαίτερα τα οικοδομήματα,

β) Τα προϊόντα του ακίνητου, εφόσον είναι συνδεδεμένα με το έδαφος. Έτσι συστατικά του εδάφους είναι οι κάθε είδους καρποί των δένδρων, πριν από τη συγκομιδή τους,

γ) Τα υπόγεια ύδατα και οι πηγές,

δ) Οι σπόροι μόλις γίνει η σπορά τους,

ε) Τα δένδρα μόλις φυτευτούν,

στ) Όλα τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για να ανεγερθεί μια οικοδομή (π.χ. πέτρες, τσιμέντο, σίδερα, τούβλα κ.λ.π.) ή που συναρμόσθηκαν με την οικοδομή (π.χ. πόρτες, παράθυρα κ.λ.π.)»

Όσον αφορά την έννοια του εμπράγματος δικαιώματος, ο Αστικός Κώδικας ορίζει ότι είναι το δικαίωμα που παρέχει εξουσία άμεση και κατά οποιουδήποτε επί του πράγματος. Ο Αστικός Κώδικας ρητά και περιοριστικά απαριθμεί τα εμπράγματα δικαιώματα σε ακίνητα, τα οποία είναι κυριότητα, οι δουλείες και η υποθήκη. Εκτός από αυτά κανένα άλλο δικαίωμα δεν είναι εμπράγματο, σε ακίνητο. Με άλλα λόγια η απαρίθμηση των εμπραγμάτων αυτών δικαιωμάτων είναι αποκλειστική.

Με τις διατάξεις του νόμου αυτού καθορίζεται γενικά ο τρόπος που πρέπει να ακολουθηθεί για να προσδιορισθεί η αξία της μεγάλης ακίνητης περιουσίας που θα υπαχθεί σε φόρο (Ν.2459/1997).

Προκειμένου λοιπόν να υπολογισθεί ο φόρος λαμβάνεται υπόψη η συνολική αξία που έχουν τα ακίνητα, καθώς και τα εμπράγματα αυτά δικαιώματα, κατά την 1η Ιανουαρίου του έτους της φορολογίας. Συνεπώς για τα ακίνητα που βρίσκονται σε περιοχές που εφαρμόζεται το σύστημα του αντικειμενικού προσδιορισμού θα υποβάλλονται εις διπλούν μαζί με τη δήλωση ΦΜΑΠ και τα αντίστοιχα φύλλα υπολογισμού βάσει των οποίων προκύπτει η αντικειμενική αξία αυτών.

Για γήπεδα (αγροτεμάχια - οικόπεδα) χωρίς κτίσματα που βρίσκονται σε περιοχές στις οποίες δεν ισχύει το αντικειμενικό σύστημα ή το μικτό σύστημα προσδιορισμού της αξίας τους, ο προσδιορισμός αυτός γίνεται με βάση την αγοραία αξία όπως αυτή διαμορφώνεται με τα συγκριτικά στοιχεία. Αν η επικαρπία έχει διαχωρισθεί από την κυριότητα, ο προσδιορισμός της αξίας της γίνεται σύμφωνα με όσα ισχύουν στη φορολογία κληρονομιών δωρεών και προικιών.

Έτσι:

α) Προκειμένου περί ισόβιας ή αόριστου χρόνου επικαρπίας, η αξία της υπολογίζεται σε ποσοστό της αξίας της πλήρους κυριότητας, ανάλογα με την ηλικία του επικαρπωτή.

β) Προκειμένου περί επικαρπίας ορισμένου χρόνου, η αξία της υπολογίζεται σε τόσα εικοστά της αξίας της πλήρους κυριότητας, όσα τα χρόνια που θα διαρκέσει η επικαρπία. Σε καμιά όμως περίπτωση η αξία της επικαρπίας του ορισμένου χρόνου δεν μπορεί να υπερβεί τα 8/10 της αξίας της πλήρους κυριότητας.

Η αξία της ψιλής κυριότητας βρίσκεται αν από την αξία της πλήρους κυριότητας αφαιρέσουμε την αξία της επικαρπίας. Τέλος, πρέπει να τονισθεί, πως, από πλευράς φορολογίας, με επικαρπία εξομοιώνεται η οίκηση και κάθε άλλη δουλεία, η οποία παρέχει εξουσία χρήσης στο ακίνητο.

3.2 Ν. 2961/2001 περί διατάξεων Φορολογίας Κληρονομιών, Δωρεών, Γονικών Παροχών Προικών και Κερδών από Τυχερά Παίγνια

Στις 22 Νοεμβρίου του 2001 ψηφίστηκε αναλυτικός φόρος που αφορούσε κεφάλαια που προέρχονται από κληρονομίες, δωρεές, γονικές παροχές και κέρδη από τυχερά παίγνια. Ο νόμος όριζε ότι ως Κτήση περιουσίας αιτία θανάτου για την επιβολή του φόρου είναι η από:

- α) Κληρονομιά, κληροδοσία ή τρόπο,
- β) νέμηση,
- γ) σύμβαση ασφάλισης ζωής του κληρονομουμένου, εφόσον δεν ορίζονται στο ασφαλιστήριο οι δικαιούχοι,
- δ) αυτασφάλιση του κληρονομουμένου, εφόσον αυτή δεν προβλέπεται από νόμο,
- ε) συνένωση επικαρπίας ακινήτων ή κινητών γενικά πραγμάτων με την ψιλή κυριότητα, λόγω θανάτου του επικαρπωτή ή διάλυσης του νομικού προσώπου

Στο φόρο υποβάλλεται:

- α) Η κείμενη στην Ελλάδα οποιασδήποτε φύσεως περιουσία, η οποία ανήκει είτε σε ημεδαπούς είτε σε αλλοδαπούς.

β) Η κείμενη στην αλλοδαπή ενσώματη ή ασώματη κινητή περιουσία Έλληνα υπηκόου, που έχει την κατοικία του οπουδήποτε, καθώς και αλλοδαπού που έχει την κατοικία του στην Ελλάδα

Ως κείμενη στην Ελλάδα κινητή περιουσία θεωρούνται:

α) Τα πλοία που είναι γραμμένα στα ελληνικά νηολόγια καθώς και τα αεροσκάφη που είναι γραμμένα στο ελληνικά μητρώα αεροσκαφών.

β) Η επωνυμία, ο τίτλος και η φήμη επιχείρησης ή επαγγέλματος που ασκούνται στην Ελλάδα.

γ) Τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας και τα εμπορικά σήματα, που είναι καταχωρημένα στην Ελλάδα.

δ) Τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας καθώς και τα δικαιώματα για τη χρησιμοποίηση συγγραφικού υλικού, διπλώματος ευρεσιτεχνίας ή εμπορικού σήματος, εφόσον δύνανται να ασκηθούν στην Ελλάδα.

ε) Οι μετοχές, οι ιδρυτικοί τίτλοι και τα εταιρικά μερίδια των κάθε φύσεως εταιριών που εδρεύουν στην Ελλάδα.

στ) Οι ενοχικές αξιώσεις που είναι εξασφαλισμένες με υποθήκη σε ακίνητα ή πλοία ή αεροσκάφη, εφόσον αυτά βρίσκονται κατά τους ανωτέρω ορισμούς στην Ελλάδα. Οι αξιώσεις που απορρέουν από συμβάσεις για τα ανωτέρω ακίνητα ή πλοία ή αεροσκάφη. Οι οποιοσδήποτε ενοχικές αξιώσεις, που είναι απαιτητές στην Ελλάδα. Οι ενοχικές αξιώσεις που απορρέουν από συμβάσεις, οι οποίες έχουν καταρτισθεί στην Ελλάδα μεταξύ Ελλήνων υπηκόων.

ζ) Οι κάθε φύσεως απαιτήσεις, εξασφαλισμένες ή μη, καθώς και κάθε άλλο στοιχείο ασώματης κινητής περιουσίας, εφόσον ο αποβιώσας είχε την κατοικία του στην Ελλάδα κατά το χρόνο του θανάτου του.

η) Τα τραπεζογραμμάτια και κάθε άλλο είδος χρημάτων, που αποτελούν νόμιμο μέσο πληρωμής στον τόπο της έκδοσης τους, καθώς και οι επιταγές στον κομιστή, εφόσον αυτά βρίσκονται στην Ελλάδα κατά το χρόνο του θανάτου του κληρονομούμενου.

θ) Τα κάθε φύσεως κινητά, εφόσον αυτά βρίσκονται στην Ελλάδα κατά το χρόνο του θανάτου του κληρονομούμενου.

Οι τίτλοι και οι αξίες, τα εισοδήματα των οποίων εισέπραξε ο αποβιώσας ή με τους οποίους πραγματοποίησε οποιεσδήποτε συναλλακτικές πράξεις μέσα στο προηγούμενο του θανάτου του έτος, καθώς επίσης και το τίμημα από εκποίηση περιουσιακού στοιχείου που πραγματοποίησε ο κληρονομούμενος μέσα στην προηγούμενη του θανάτου του τριετία, προκειμένου για κινητό, και μέσα στην προηγούμενη πενταετία, προκειμένου για ακίνητο, θεωρούνται ότι ανήκουν στην κληρονομιά. Επιτρέπεται η απόδειξη για το αντίθετο με κάθε νόμιμο μέσο.

Για τον προσδιορισμό της αξίας των ακινήτων λαμβάνονται υπόψη και συνεκτιμώνται τα στοιχεία εκτίμησης των ίδιων ή άλλων πλησιόχωρων ομοειδών ακινήτων, που προκύπτουν από μεταβιβάσεις με αντάλλαγμα ή κτήσεις αιτία θανάτου, δωρεάς, γονικής παροχής ή προίκας ή από απαλλοτριώσεις ή δικαστικές διανομές, η καθαρή πρόσοδος αυτών καθώς και κάθε άλλο πρόσφορο στοιχείο, το οποίο ασκεί ουσιώδη επίδραση στη διαμόρφωση της αγοραίας αξίας τους. Σε περίπτωση έλλειψης οποιουδήποτε από τα ανωτέρω στοιχεία ή εφόσον αυτά που

υπάρχουν κρίνονται απρόσφορα ή ανεπαρκή, ο προσδιορισμός της αξίας αυτών γίνεται με βάση κάθε αποδεικτικό μέσο.

Για τον προσδιορισμό της φορολογητέας αξίας των ακινήτων που μεταβιβάζονται αιτία θανάτου, λαμβάνονται υπόψη οι τιμές εκκίνησης, που είναι καθορισμένες από πριν κατά ζώνες ή οικοδομικά τετράγωνα και κατ' είδος ακινήτου, όπως αστικό ακίνητο, μονοκατοικία, διαμέρισμα, κατάστημα, αγρόκτημα και άλλα.

Οι τιμές εκκίνησης αυξάνονται ή μειώνονται ποσοστιαία ανάλογα με τους παράγοντες που επηρεάζουν αυξητικά ή μειωτικά την αξία των ακινήτων, όπως για τα διαμερίσματα η παλαιότητα, η θέση στο οικοδομικό τετράγωνο ή στον όροφο της πολυκατοικίας, για τα καταστήματα η εμπορικότητα δρόμου, το πατάρι, το υπόγειο, για τα αγροκτήματα η καλλιεργητική αξία, η τουριστική ή παραθεριστική σημασία και άλλα (Ν.2961/2001).

Οι τιμές εκκίνησης και οι συντελεστές αυξομείωσης τους θα καθορίζονται με αποφάσεις του Υπουργού των Οικονομικών, μετά από εισήγηση επιτροπών που θα αποτελούνται από οικονομικούς υπαλλήλους, μηχανικούς του Υπουργείου Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημόσιων Έργων, εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης, εκπροσώπους του Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας και άλλα πρόσωπα που διαθέτουν ειδικές γνώσεις ή ιδιάζουσα εμπειρία και θα συγκροτούνται με κοινές αποφάσεις των Υπουργών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης και Οικονομικών.

Σε περίπτωση μεταβίβασης ακινήτων αιτία θανάτου, ο φορολογούμενος υπόχρεος σε φόρο θεωρεί την προκαθορισμένη αξία μεγαλύτερη από την αγοραία, έχει το δικαίωμα, μέσα σε προθεσμία εξήντα (60) ημερών από την υποβολή της δήλωσής

του, να ζητήσει με προσφυγή τον προσδιορισμό της αξίας από το αρμόδιο διοικητικό πρωτοδικείο.

Αν ασκηθεί προσφυγή, ο προϊστάμενος της δημόσιας οικονομικής υπηρεσίας διενεργεί έλεγχο για τον προσδιορισμό της αγοραίας αξίας του ακινήτου και συντάσσει σχετική έκθεση, αντίγραφο της οποίας κοινοποιεί στον φορολογούμενο είκοσι τουλάχιστον ημέρες πριν από τη δικάσιμο. Εφόσον το διοικητικό δικαστήριο προσδιορίσει αξία του ακινήτου μεγαλύτερη από την προκαθορισμένη, επιβάλλεται εκτός από τον κύριο φόρο, την πληρωμή του οποίου θα διέφευγε ο υπόχρεος.

Σε περίπτωση που δεν αμφισβητηθεί η προκαθορισμένη αξία, ο προϊστάμενος της δημόσιας οικονομικής υπηρεσίας ελέγχει την ακρίβεια των δηλώσεων μόνο όσον αφορά τα προσδιοριστικά στοιχεία των ακινήτων σύμφωνα με τα οποία διαμορφώνεται η αξία τους. Αν διαπιστωθεί ανακρίβεια των στοιχείων αυτών, εκδίδεται πράξη με την οποία καταλογίζεται ο φόρος την πληρωμή του οποίου θα διέφευγε ο υπόχρεος .

Μέσα σε προθεσμία είκοσι ημερών από την υποβολή της δήλωσης ο υπόχρεος σε φόρο δύναται, χωρίς φορολογική επιβάρυνση, εφόσον διαπιστώσει ότι έγινε οποιοδήποτε λογιστικό λάθος κατά τη σύνταξη του φύλλου υπολογισμού της αξίας των ακινήτων ή εσφαλμένη επιλογή των προκαθορισμένων τιμών εκκίνησης ή των συντελεστών αυξομείωσής τους, να υποβάλει νέα δήλωση και να ζητήσει επαναπροσδιορισμό του φόρου. Στην περίπτωση αυτή, αν ο φόρος που προκύπτει με τη νέα δήλωση είναι μεγαλύτερος, συμψηφίζεται με αυτόν που καταβλήθηκε, αν είναι μικρότερος, η επιπλέον διαφορά επιστρέφεται. Αν ο προϊστάμενος της δημόσιας οικονομικής υπηρεσίας μέσα στην προθεσμία του 20ημέρου από την υποβολή της δήλωσης διαπιστώσει εσφαλμένο υπολογισμό του φόρου από υπαιτιότητα της

υπηρεσίας, δύναται να καλέσει το φορολογούμενο για την υποβολή, μέσα στην ίδια 20ήμερη προθεσμία, συμπληρωματικής δήλωσης και επαναπροσδιορισμό του φόρου.

Απαλλάσσονται από το φόρο οι κτήσεις, εφόσον δικαιούχοι είναι:

α) το Δημόσιο, οι λογαριασμοί που δημιουργούνται υπέρ του Δημοσίου και

β) Οι αλλοδαποί με τον όρο της αμοιβαιότητας, εφόσον προβλέπεται απαλλαγή τους από το φόρο με διεθνείς συμβάσεις. Αν στη νομοθεσία του αλλοδαπού κράτους δεν προβλέπεται πλήρης απαλλαγή, αλλά υπαγωγή σε ελαφρύτερη φορολογία με τον όρο της αμοιβαιότητας, η φορολογητέα στην Ελλάδα κληρονομική μερίδα ή κληροδοσία φυσικού ή νομικού προσώπου, που έχει την ιθαγένεια του ξένου τούτου κράτους, υπόκειται σε ελαφρύτερο φόρο αντίστοιχο προς εκείνο που επιβάλλεται από το ξένο τούτο κράτος.

γ) Η κτήση πλοίων, μετοχών ή μεριδίων ημεδαπών ή αλλοδαπών εταιρειών πλοιοκτητριών πλοίων ολικής χωρητικότητας άνω των χιλίων πεντακοσίων (1.500) κόνων.

δ) Η χρηματική κατάθεση σε τράπεζα σε ανοικτό λογαριασμό στο όνομα δύο ή περισσότερων από κοινού (Compte Joint, Joint Account), στην οποία έχει τεθεί ο πρόσθετος όρος ότι με το θάνατο οποιουδήποτε δικαιούχου η κατάθεση και ο λογαριασμός αυτής περιέρχεται αυτοδίκαια στους λοιπούς επιζώντες μέχρι τον τελευταίο από αυτούς. Η απαλλαγή αυτή ισχύει και σε κοινούς λογαριασμούς με προθεσμία ή ταμιευτηρίου με προειδοποίηση και σε κοινούς λογαριασμούς σε συνάλλαγμα ή σε συνάλλαγμα και δραχμές με προθεσμία ή ταμιευτηρίου με προειδοποίηση μόνιμων κατοίκων της αλλοδαπής ή αυτών με συνδικαιούχους

μόνιμους κατοίκους της ημεδαπής. Αντίθετα η απαλλαγή αυτή δεν επεκτείνεται στους κληρονόμους του τελευταίου απομείναντος δικαιούχου.

ε) Η κινητή περιουσία που βρίσκεται στην αλλοδαπή Έλληνα υπηκόου που είναι εγκατεστημένος σε αυτή για δέκα τουλάχιστον συναπτά έτη. Δεν περιλαμβάνονται στην απαλλαγή αυτή περιουσίες δημοσίων υπαλλήλων, στρατιωτικών και υπαλλήλων επιχειρήσεων που εδρεύουν στην Ελλάδα, εφόσον τα πρόσωπα αυτά εγκαταστάθηκαν στην αλλοδαπή λόγω της ιδιότητας τους αυτής.

στ) τα περιουσιακά στοιχεία που είχαν περιέλθει στον κληρονομούμενο αίτια δωρεάς ή γονικής παροχής από τους γονείς αυτού και κληρονομούνται από αυτούς,

ζ) Η απόκτηση περιουσιακών στοιχείων για τα οποία εφαρμόζεται η παράγραφος 2 του άρθρου 29 του παρόντος, μέχρι του ποσού των τετρακοσίων χιλιάδων (400.000) ευρώ ανά δικαιούχο, εφόσον δικαιούχοι είναι σύζυγος και ανήλικα τέκνα του κληρονομούμενου. Εφόσον παρέχεται η απαλλαγή αυτή, κατά τον υπολογισμό του φόρου δεν ισχύει το πρώτο αφορολόγητο κλιμάκιο της κλίμακας της ίδιας αυτής παραγράφου και περιορίζονται αντίστοιχα τα επόμενα κλιμάκια. Η απαλλαγή για τον επιζώντα σύζυγο παρέχεται εφόσον η έγγαμη συμβίωση είχε διάρκεια τουλάχιστον πέντε (5) ετών.

η) Η κληρονομιά η οποία περιέρχεται σε σύζυγο, τέκνα, γονείς ή αδέρφια στρατιωτικού που απεβίωσε κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας, σε εκτέλεση υπηρεσίας και εξαιτίας αυτής.

Επίσης απαλλάσσεται από φόρο η πρώτη κατοικία. Συγκεκριμένα όπως όρίζει ο νόμος:

Κατοικία ή οικόπεδο, που αποκτάται αιτία θανάτου από σύζυγο ή τέκνο του κληρονομούμενου κατά πλήρη κυριότητα, εξ ολοκλήρου ή κατά ποσοστό εξ αδιαιρέτου, απαλλάσσεται από το φόρο, εφόσον ο κληρονόμος ή κληροδόχος ή ο σύζυγος αυτού ή οποιοδήποτε από τα ανήλικα τέκνα αυτού δεν έχουν δικαίωμα πλήρους κυριότητας ή επικαρπίας ή οίκησης σε κατοικία ή ιδανικό μερίδιο κατοικίας που πληροί τις στεγαστικές ανάγκες της οικογένειάς του ή δικαίωμα πλήρους κυριότητας σε οικόπεδο οικοδομήσιμο ή σε ιδανικό μερίδιο οικοπέδου, στα οποία αντιστοιχεί εμβαδόν κτίσματος που πληροί τις στεγαστικές τους ανάγκες και βρίσκονται σε δημοτικό ή κοινοτικό διαμέρισμα με πληθυσμό άνω των τριών χιλιάδων (3.000) κατοίκων. Οι στεγαστικές ανάγκες θεωρείται ότι καλύπτονται, αν το συνολικό εμβαδόν των ανωτέρω ακινήτων και των λοιπών αντίστοιχων κληρονομαίων ακινήτων είναι εβδομήντα τ.μ, προσαυξανόμενα κατά είκοσι τ.μ. για καθένα από τα δύο πρώτα τέκνα και κατά είκοσι πέντε τ.μ. για το τρίτο και καθένα από τα επόμενα τέκνα, των οποίων την επιμέλεια έχει ο δικαιούχος. Δικαιούχοι της απαλλαγής είναι οι Έλληνες και οι πολίτες κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι δικαιούχοι πρέπει να είναι μόνιμοι κάτοικοι Ελλάδας (Ν.2961/2001).

Η απαλλαγή παρέχεται για ποσό αξίας:

α) Κατοικίας μέχρι διακοσίων χιλιάδων ευρώ για κάθε ανήλικο ή άγαμο κληρονόμο ή κληροδόχο και μέχρι διακοσίων πενήντα χιλιάδων ευρώ για κάθε έγγαμο και διαζευγμένο ή χήρο ή άγαμο γονέα, που έχουν την επιμέλεια των τέκνων τους. Το ποσό αυτό προσαυξάνεται κατά είκοσι πέντε χιλιάδες ευρώ για καθένα από τα δύο πρώτα τέκνα αυτών και κατά τριάντα χιλιάδες ευρώ για το τρίτο και καθένα από τα επόμενα τέκνα τους, εφόσον στον δικαιούχο κληρονόμο ή κληροδόχο περιέρχεται μία μόνο κατοικία εξ ολοκλήρου και κατά πλήρη κυριότητα και όχι ποσοστό εξ

αδιαιρέτου. Στο ποσό της απαλλαγής περιλαμβάνεται και η αξία μιας θέσης στάθμευσης αυτοκινήτου και ενός αποθηκευτικού χώρου, για επιφάνεια εκάστου έως είκοσι τ.μ., εφόσον βρίσκονται στο ίδιο ακίνητο και αποκτώνται ταυτόχρονα.

β) Οικοπέδου μέχρι πενήντα ευρώ για κάθε ανήλικο ή άγαμο κληρονόμο ή κληροδόχο και μέχρι εκατό χιλιάδων ευρώ για κάθε έγγαμο και διαζευγμένο ή χήρο ή άγαμο γονέα, που έχουν την επιμέλεια των τέκνων τους. Το ποσό αυτό προσαυξάνεται κατά δέκα χιλιάδες ευρώ για καθένα από τα δύο πρώτα τέκνα αυτών και κατά δεκαπέντε χιλιάδες ευρώ για το τρίτο και καθένα από τα επόμενα τέκνα τους, εφόσον στον δικαιούχο κληρονόμο ή κληροδόχο περιέρχεται ένα μόνο οικοπέδο εξ ολοκλήρου και κατά πλήρη κυρώτητα και όχι ποσοστό εξ αδιαιρέτου.

Η απαλλαγή χορηγείται με τις ίδιες προϋποθέσεις και στην περίπτωση που ο κληρονόμος ή ο κληροδόχος είναι κύριος ποσοστού εξ αδιαιρέτου κατοικίας ή οικοπέδου και κληρονομεί και το υπόλοιπο ποσοστό, ώστε να γίνεται κύριος ολόκληρου του ακινήτου, καθώς και στην περίπτωση συνένωσης ψιλής κυριότητας και επικαρπίας.

Την απαλλαγή του άγαμου δικαιούται και ο σύζυγος που βρίσκεται σε διάσταση και έχει καταθέσει αίτηση ή αγωγή διαζυγίου τουλάχιστον έξι μήνες πριν από το χρόνο της αιτία θανάτου κτήσης. Αν έχει την επιμέλεια των ανήλικων τέκνων της οικογένειας, δικαιούται την απαλλαγή του εγγάμου. Αν δεν λυθεί ο γάμος με διαζύγιο μέσα σε πέντε έτη από την αιτία θανάτου κτήση, αίρεται η χορηγηθείσα απαλλαγή και καταβάλλεται ο οικείος φόρος σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 5 του άρθρου αυτού.

Ο Ν.2961/2001 αποτέλεσε μία προσπάθεια εξυγίανσης της κοινωνικής πολιτικής και αποκατάστασης του συστήματος φορολόγησης των πολιτών, βάσει του κριτηρίου της φοροδοτικής τους ικανότητας, δεδομένου ότι η φορολόγηση ακινήτων επηρεάζει καθοριστικά τη φορολογία εισοδήματος των πολιτών (Καραλής, 2002). Μάλιστα, στόχος του νόμου ήταν η αποφυγή της φοροδιαφυγής που προέκυπτε από τη μεταβίβαση περιουσίας, μέσω της δημιουργίας ενός αντικειμενικότερου συστήματος φορολόγησης, ώστε κάθε πολίτης να φορολογείται σύμφωνα με την ικανότητά του. Επιπλέον, η μεταρρύθμιση αυτού του φορολογικού πλαισίου πραγματοποιήθηκε λαμβάνοντας υπόψη ορισμένα κοινωνικά και οικονομικά κριτήρια και τα κατώτερα εισοδηματικά στρώματα, δεδομένων των στόχων της κοινωνικής πολιτικής και μέριμνας (Τότσης, 2003).

3.3 Ν.3091/2002, Ειδικός φόρος 15% επί ακινήτων εταιριών

Το 2002 θεσπίστηκε ειδική νομοθετική ρύθμιση η οποία επέβαλε ειδικό φόρο 15% επί των ακινήτων των εταιριών, με σκοπό την ενίσχυση των φορολογικών εσόδων του κράτους. Ο φόρος αφορούσε νομικά πρόσωπα και νομικές οντότητες που έχουν εμπράγματα δικαιώματα πλήρους ή ψιλής κυριότητας ή επικαρπίας σε ακίνητα τα οποία βρίσκονται στην Ελλάδα, καταβάλλουν ειδικό ετήσιο φόρο 15% επί της αξίας αυτών.

Από την παραπάνω υποχρέωση εξαιρέθηκαν, ανεξάρτητα από τη χώρα στην οποία έχουν την έδρα τους σύμφωνα με το καταστατικό τους:

α) Εταιρείες των οποίων οι μετοχές βρίσκονται σε διαπραγμάτευση σε οργανωμένη χρηματιστηριακή αγορά.

β) Εταιρείες οι οποίες ασκούν εμπορική, μεταποιητική, βιομηχανική, βιοτεχνική ή παροχής υπηρεσιών δραστηριότητα στην Ελλάδα, εφόσον κατά το οικείο οικονομικό έτος τα ακαθάριστα έσοδα από τη δραστηριότητά αυτή είναι μεγαλύτερα των ακαθάριστων εσόδων από ακίνητα. Στα ακαθάριστα έσοδα από ακίνητα δεν υπολογίζονται τα έσοδα από ακίνητα, τα οποία ιδιοχρησιμοποιούν οι εταιρείες αποκλειστικά για την άσκηση της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας.

Στην εξαίρεση επίσης υπάγονται, ανεξάρτητα από το ύψος των ακαθάριστων εσόδων τους στην Ελλάδα και για διάστημα επτά ετών από την έκδοση της αρχικής οικοδομικής άδειας και εταιρείες οι οποίες ανεγείρουν κτήρια ή άλλες εγκαταστάσεις που πρόκειται να ιδιοχρησιμοποιήσουν για την άσκηση βιομηχανικής, τουριστικής ή εμπορικής γενικώς επιχείρησης. Η εξαίρεση αυτή αφορά τα ακίνητα στα οποία πρόκειται να λειτουργήσει η βιομηχανική, τουριστική ή εμπορική επιχείρηση και αίρεται αναδρομικά, αν η εταιρεία δεν προβεί στην έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης στα ακίνητα αυτά, μέσα σε επτά έτη από την έκδοση της αρχικής οικοδομικής άδειας ή αν τα ακίνητα μεταβιβασθούν, εκμισθωθούν, εισφερθούν κατά χρήση, παραχωρηθούν δωρεάν, χρησιμοποιηθούν προς εκμετάλλευση από την εταιρεία ή τρίτο κατά οποιονδήποτε άλλον τρόπο, πριν τη συμπλήρωση δεκαετίας από την έκδοση της αρχικής οικοδομικής άδειας.

γ) Ναυτιλιακές επιχειρήσεις που έχουν εγκαταστήσει γραφεία στην Ελλάδα και πλοιοκτήτριες εταιρείες εμπορικών πλοίων για τα ακίνητα που ιδιοχρησιμοποιούν στην Ελλάδα αποκλειστικώς ως γραφεία ή αποθήκες για την κάλυψη των λειτουργικών τους αναγκών.

δ) Εταιρείες των οποίων το μετοχικό κεφάλαιο ανήκει κατά πλειοψηφία στο Ελληνικό Δημόσιο ή σε νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου ή εταιρείες των οποίων η

πλειοψηφία των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου διορίζεται από το Ελληνικό Δημόσιο ή από νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.

ε) Το Ελληνικό Δημόσιο στο οποίο περιλαμβάνονται και οι αποκεντρωμένες δημόσιες υπηρεσίες που λειτουργούν ως ειδικά ταμεία, αλλοδαπά κράτη με τον όρο της αμοιβαιότητας

στ) Νομικά πρόσωπα τα οποία αποδεδειγμένα επιδιώκουν στην Ελλάδα σκοπούς κοινωφελείς, πολιτιστικούς, θρησκευτικούς, εκπαιδευτικούς για τα ακίνητα που ιδιοχρησιμοποιούν για τον κοινωφελή, πολιτιστικό, θρησκευτικό, εκπαιδευτικό σκοπό, για τα ακίνητα που εκμεταλλεύονται εφόσον το προϊόν της εκμετάλλευσης διατίθεται αποδεδειγμένα για την εκπλήρωση αυτών των σκοπών, καθώς και για τα ακίνητα που αποδεδειγμένα είναι κενά ή δεν αποφέρουν κανένα εισόδημα (Ν.3091/2002).

Επίσης εξαιρέθηκαν από τη ρύθμιση εταιρίες που έχουν την έδρα τους σύμφωνα με το καταστατικό τους στην Ελλάδα ή σε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πιο συγκεκριμένα:

α) Ανώνυμες εταιρίες που έχουν ονομαστικές μετοχές μέχρι φυσικού προσώπου ή που δηλώνουν τα φυσικά πρόσωπα που τις κατέχουν και με την προϋπόθεση ότι τα φυσικά πρόσωπα έχουν αριθμό φορολογικού μητρώου στην Ελλάδα.

β) Εταιρίες περιορισμένης ευθύνης, εφόσον τα εταιρικά μερίδια ανήκουν σε φυσικά πρόσωπα ή εφόσον δηλώνουν τα φυσικά πρόσωπα στα οποία ανήκουν οι εταιρείες οι οποίες συμμετέχουν και με την προϋπόθεση ότι τα φυσικά πρόσωπα έχουν αριθμό φορολογικού μητρώου στην Ελλάδα.

γ) Προσωπικές εταιρείες, εφόσον οι εταιρικές μερίδες ανήκουν σε φυσικά πρόσωπα ή εφόσον δηλώνουν τα φυσικά πρόσωπα στα οποία ανήκουν οι εταιρείες οι οποίες συμμετέχουν και με την προϋπόθεση ότι τα φυσικά πρόσωπα έχουν αριθμό φορολογικού μητρώου στην Ελλάδα.

δ) Εταιρείες, των οποίων το σύνολο των ονομαστικών μετοχών, μεριδίων ή μερίδων ανήκουν σε ίδρυμα ημεδαπό ή αλλοδαπό, εφόσον αποδεδειγμένα επιδιώκει στην Ελλάδα κοινωφελείς σκοπούς, για τα ακίνητα που χρησιμοποιούνται για το σκοπό αυτόν.

ε) Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τα κάθε είδους ημεδαπά ταμεία ή ημεδαποί οργανισμοί κοινωνικής ασφάλισης, οι ημεδαπές συνδικαλιστικές οργανώσεις, τα ημεδαπά κληροδοτήματα με κοινωφελή σκοπό, τα ημεδαπά κοινωφελή ιδρύματα που εποπτεύονται από δημόσια αρχή και τα ημεδαπά σωματεία.

Στόχος του νόμου αυτού ήταν η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, δεδομένου ότι κατά το Γαλλικό και Ισπανικό πρότυπο, ο ειδικός φόρος επί ακινήτων αποτελεί ένα αποτελεσματικό μέτρο για αυτό το σκοπό, μέσω της δημιουργίας αντικινήτρων ικανών να αποτρέψουν τους πραγματικούς ιδιοκτήτες ακίνητης περιουσίας που βρίσκονται στην Ελλάδα από τη χρήση εξωχώριων εταιριών ως μέσο φοροαποφυγής. Πράγματι, δεδομένου ότι σε αυτές τις εταιρίες ανήκουν πολλά ακίνητα μεγάλης αξίας, χωρίς να είναι εφικτός ο εντοπισμός των πραγματικών ιδιοκτητών καθώς οι χώρες στις οποίες έχουν την έδρα τους ονομάζονται φορολογικοί παράδεισοι, η επιβολή του ειδικού φόρου επί ακινήτων στοχεύει ακριβώς σε αυτές τις περιπτώσεις φοροαποφυγής, αντιμετωπίζοντας με τον τρόπο αυτό την άνιση φορολογική μεταχείριση συγκριτικά με τις ελληνικές επιχειρήσεις που δεν έχουν αντίστοιχα ακίνητα σε αλλοδαπές εταιρίες (Πέρρου, 2003).

Κεφάλαιο 4

Η φορολογία κεφαλαίου στην Ελλάδα στην περίοδο της κρίσης

4.1 Οι επιπτώσεις της κρίσης

Τον Οκτώβριο του 2009, η νεοεκλεγείσα ελληνική κυβέρνηση έθεσε τις προβλέψεις της για το έλλειμμα του προϋπολογισμού της χώρας για το ίδιο έτος που εκτιμήθηκε από 3,7% έως 12,5% του ΑΕΠ (Kotios et al., 2011). Στους επόμενους μήνες τα προβλήματα προϋπολογιστικής φύσης στην Ελλάδα εντάθηκαν περαιτέρω παρά τα εθνικά μεταρρυθμιστικά μέτρα που αναλήφθηκαν και τις αντιδράσεις της ΕΕ η οποία προχώρησε στην εφαρμογή τακτικών στενότερης παρακολούθησης (Olivares-Caminal, 2012).

Οι χρηματοοικονομικές αγορές αντέδρασαν έντονα υπό την προοπτική της αθέτησης των υποχρεώσεων της Ελλάδας προς τους δανειστές της, ενώ οι οίκοι αξιολόγησης υποβάθμισαν την ελληνική οικονομία από (A-) στις αρχές Δεκεμβρίου 2009 σε junk τον Απρίλιο του 2010, με το αντίστοιχο spread της Ελλάδας να διευρύνεται δραματικά το Μαΐου του ίδιου έτους (Matsaganis, 2012). Παράλληλα την ίδια περίοδο μια σειρά από άλλες χώρες της ΟΝΕ (Πορτογαλία, Ιρλανδία, Ισπανία και Ιταλία) έβλεπαν τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα και τα έξοδα αναχρηματοδότησης του χρέους τους να αυξάνονται δραματικά. Στις 11 Απριλίου, 2010, η ΕΕ και το ΔΝΤ ανακοίνωσαν την απόφαση για την παροχή πακέτου οικονομικής στήριξης για την Ελλάδα και την έναρξη του προγράμματος οικονομικής προσαρμογής (Seitz & Jost, 2012).

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα έθετε ως προϋπόθεση την εφαρμογή ενός πενταετούς προγράμματος λιτότητας από μέρους της Ελλάδας ώστε να εξασφαλιστεί η αποπληρωμή της διαδικασίας αλλά και να μπορεί να εξυπηρετηθεί το υπαρκτό δημόσιο χρέος της χώρας. Παράλληλα το πρόγραμμα συνέχισε να αναπροσαρμόζεται και μετά το 2011, ενώ σήμερα είναι υπό συζήτηση η εφαρμογή πρόσθετων μέτρων λιτότητας. Σε γενικές γραμμές τα μέτρα που θα έπρεπε να αναλάβει η ελληνική κυβέρνηση περιελάμβαναν περικοπές των δημοσίων δαπανών ύψους 20,50 δισεκατομμυρίων ευρώ και αύξηση των φορολογικών εσόδων της χώρας κατά 14,09 δισεκατομμύρια ευρώ σε βάθος πενταετίας (Monastiriotis, 2011).

Τα σημαντικότερα, ανάμεσα σε άλλα, μέτρα που αναλήφθηκαν ήταν τα εξής (Ifanti et al., 2013):

Στη φορολογία

- Αύξηση των εσόδων από άμεση φορολογία κατά 2,32 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011, κατά 3,38 δισεκατομμύρια ευρώ το 2012, κατά 152 εκατομμύρια ευρώ το 2013 και κατά 699 εκατομμύρια ευρώ το 2014.
- Καταβολή εισφοράς αλληλεγγύης ίση με 1% έως 5% ανάλογα με το εισόδημα του κάθε νοικοκυριού.
- Μείωση του αφορολόγητου ορίου για το φόρο εισοδήματος από 12.000 ευρώ σε 5000 ευρώ παρά το αρχικό σχέδιο των 8.000 ευρώ.
- Αύξηση του φόρου ακίνητης περιουσίας.
- Αύξηση των συντελεστών ΦΠΑ ανάλογα με την κατηγορία των προϊόντων από 19% σε 23%, από 11% σε 13%, και από 5,5% σε 6,5%.
- Ο συντελεστής ΦΠΑ στις επιχειρήσεις επισιτισμού αυξήθηκε από 13% σε 23.

- Θεσπίστηκαν εισφορές πολυτελείας σε γιοτ, πισίνες και αυτοκίνητα.
- Μια σειρά από φορολογικές απαλλαγές καταργήθηκαν ενώ αυξήθηκαν οι ειδικοί όροι κατανάλωσης στα καύσιμα, τα τσιγάρα και το αλκοόλ κατά 33%.
- Εισήχθησαν ειδικές εισφορές στις κερδοφόρες επιχειρήσεις, για τα ακίνητα μεγάλης αξίας και στα άτομα με υψηλά εισοδήματα.

Στις δημόσιες δαπάνες

- Μείωση του κόστους των μισθολογικών δαπανών στο δημόσιο τομέα κατά περισσότερα από 2 δισεκατομμύρια ευρώ έως το 2015.
- Μείωση των ονομαστικών μισθών στο δημόσιο τομέα κατά 20%.
- Θέσπιση ανώτατου ορίου για τους μισθούς και τα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων.
- Μείωση του αριθμού των δημοσίων υπαλλήλων.
- Τερματισμός όλων των συμβάσεων ορισμένης απασχόλησης στο δημόσιο.
- Μείωση του συνολικού ύψους των απολαβών των συνταξιούχων του δημόσιου τομέα.
- Μείωση των αμυντικών δαπανών κατά 200 εκατομμύρια ευρώ το 2012 και κατά 333 εκατομμύρια ευρώ ετησίως για την τριετία 2013-2015.
- Μείωση των δαπανών για την υγεία κατά 310 εκατομμύρια ευρώ το 2011 και κατά 1,81 δισεκατομμύρια ευρώ την τετραετία 2012-2015.
- Περιστολή των δημοσίων επενδύσεων κατά 850 εκατομμύρια ευρώ το 2011.
- Μείωση των επιδοτήσεων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.
- Μείωση των δαπανών για την εκπαίδευση με το κλείσιμο ή τη συγχώνευση 1.976 σχολείων.

Στις κοινωνικές παροχές

- Περιστολή των εξόδων για την Κοινωνικής ασφάλισης κατά 1,09 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011, κατά 1,28 δισεκατομμύρια ευρώ 2012, κατά 1,03 δισεκατομμύρια ευρώ το 2013, κατά 1,01 δισεκατομμύρια ευρώ το 2014 και κατά 700 εκατομμύρια ευρώ το 2015.
- Μείωση των μηνιαίων συντάξεων άνω των 1.000 ευρώ κατά 20%
- Πάταξη της φοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας.
- Αύξηση του ορίου συνταξιοδότησης στα 65 έτη, με προαπαιτούμενα τα 40 χρόνια εργασίας για την εξασφάλιση πλήρους σύνταξης.

Στην αγορά εργασίας

- Ρύθμιση του νομοθετικού πλαισίου για την ευκολότερη μείωση του κόστους μισθοδοσίας των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα.
- Κατάργηση των κλαδικών συμβάσεων εργασίας.
- Μείωση του κατώτατου μισθού.

Αποκρατικοποιήσεις

- Έσοδα ύψους 50 δισεκατομμυρίων ευρώ από αποκρατικοποιήσεις έως το 2015 του ΟΠΑΠ, του Ταχυδρομικού Ταμιευτήριου, του ΟΛΠ και του ΟΛΘ καθώς και της ΕΥΑΘ.
- Πώληση του 10% του ΟΤΕ στην Deutsche Telekom με προσδοκία εσόδων ύψους 400 εκατομμυρίων ευρώ.

- Εκπόνηση σχεδίων για πώληση μέρους των μετοχών των Ελληνικών Πετρελαίων, της ΔΕΗ, της ΑΤΕbank καθώς και για παραχώρηση λιμανιών, αεροδρόμιων, αυτοκινητοδρόμων, κρατικών εκτάσεων γης και δικαιωμάτων εξόρυξης.

4.2 Οικονομικές εξελίξεις και η επίπτωση τους στη φορολογία

Οι ελληνικές κυβερνήσεις είχαν ακολουθήσει επεκτατική δημοσιονομική πολιτική για πολλά χρόνια τις προηγούμενες δεκαετίες, η οποία αρχικά χρηματοδοτούνταν μέσω άμεσης τύπωσης χρήματος και στη συνέχεια με την έκδοση ομολόγων τα οποία οδήγησαν στη διόγκωση του ελληνικού εξωτερικού χρέους. Η επέκταση της εγχώριας ζήτησης δημιούργησε ανοδική πίεση στις τιμές των μη εμπορεύσιμων τομέων. Η αύξηση των σχετικών τιμών προκάλεσε ανακατανομή των πόρων τόσο του τομέα των εμπορεύσιμων να μη εμπορεύσιμων προϊόντων, προκαλώντας την αύξηση του κόστους εργασίας και επακόλουθα απώλεια ανταγωνιστικότητας, η οποία οδήγησε σε εξωτερικές ανισορροπίες.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ανήλθε σε 12,1 τοις εκατό του ΑΕΠ το 2012 και η καθαρή διεθνής επενδυτική δαπάνη υποχώρησε στο 92,5 τοις εκατό του ΑΕΠ κατά το ίδιο έτος. Η παγκόσμια οικονομική κρίση που άρχισε να εμφανίζεται το 2008 παρουσίασε τις χρόνιες και διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας. Εκτός από το υψηλό επίπεδο των εξωτερικών ανισορροπιών, τα κύρια οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας εμφανιζόταν στον τομέα της δημοσιονομικής ισορροπίας, με το διαρθρωτικό έλλειμμα να πλησιάζει στο 10 τοις εκατό του ΑΕΠ το 2008 και το δημόσιο χρέος υπερβαίνει το 110 τοις εκατό του ΑΕΠ το ίδιο έτος.

Από το 2010, η Ελλάδα έχει ξεκινήσει πρόγραμμα προσαρμογής, που υλοποιείται με την τεχνική και οικονομική στήριξη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, η οποία αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των δημοσιονομικών ανισορροπιών και τη ρύθμιση της οικονομίας στο σωστό δρόμο με στόχο την ανάπτυξη και την ευημερία. Το πρόγραμμα λιτότητας έθεσε σαν πρωτεύοντα ζητήματα τη μείωση των μισθών και των ημερομισθίων καθώς και αύξηση των φόρων.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, η εγχώρια ζήτηση έκτοτε μειώθηκε σημαντικά και η πραγματική οικονομία ακολουθεί ιδιαίτερα πτωτικές τάσεις σε όλους τους τομείς. Το πραγματικό ΑΕΠ σε σταθερές τιμές μειώθηκε από 225,3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2009 σε 168,5 δισεκατομμύρια ευρώ το 2015, το οποίο αντιστοιχεί σε μείωση κατά περίπου 25 τοις εκατό, ενώ η ανεργία εκτινάχθηκε στο 26 τοις εκατό κατά το τέταρτο τρίμηνο του 2012 από 10 τοις εκατό κατά την αντίστοιχη περίοδο του 2009 βρισκόμενη σε ανάλογα επίπεδα και σήμερα.

Το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας μειώθηκε από 9,4 τοις εκατό του ΑΕΠ το 2011 σε 6,5 τοις εκατό το 2015, ενώ το δημόσιο χρέος μειώθηκε από 170,6 τοις εκατό του ΑΕΠ το 2011 σε περίπου 152,6 τοις εκατό του ΑΕΠ το τρίτο τρίμηνο του 2015, μετά από τη σχετική διαδικασία του «κουρέματος» του το 2012. Το δημοσιονομικό έλλειμμα το 2012 αντανάκλούσε την πτώση των κρατικών εσόδων της χώρας, από τη μία πλευρά και από την άλλη πλευρά την κατάρρευση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος. Τα δημόσια έσοδα μειώθηκαν από 112,6 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011 σε ευρώ 106,2 δισεκατομμύρια ευρώ το 2012, ενώ οι συνολικές κυβερνητικές δαπάνες (πρωτογενείς και οι πληρωμές τόκων) μειώθηκαν από 133,3 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011 σε ευρώ 118,8 δισεκατομμύρια ευρώ το 2012. Αυτές οι αλλαγές

επέφεραν μείωση του ελλείμματος της χώρας από 20,6 δισεκατομμύρια ευρώ το 2011 σε 12,5 δισεκατομμύρια ευρώ το 2012.

Τα παραπάνω δεδομένα οδήγησαν την ελληνική πολιτεία στην απόφαση αύξηση τόσο της άμεσης όσο και της έμμεσης φορολόγησης. Ως αποτέλεσμα υπήρχε αύξηση των δημοσίων εσόδων από τη φορολογία καθώς ενώ το 2011 τα κρατικά έσοδα από άμεσους φόρους αντιστοιχούσαν σε 9,74 τοις εκατό του ΑΕΠ το συγκεκριμένο ποσοστό αυξήθηκε σε 12,11 το 2014. Μάλιστα το αντίστοιχο ποσοστό επί των φόρων εισοδημάτων αντιστοιχούσε σε 6,2 τοις εκατό το 2011 και σε 8,68 τοις εκατό το 2014, ενώ σημαντική ήταν η αύξηση των εσόδων που προέκυψαν μέσω φορολόγησης κεφαλαίου καθώς ισούταν με 0,56 τοις εκατό το 2011 και αυξήθηκαν σε 3,55 τοις εκατό το 2014.

Όσον αφορά την έμμεση φορολόγηση τα αντίστοιχα ποσοστά ισούταν με 13,73 τοις εκατό το 2011 και με 15,94 τοις εκατό το 2014. Στον αντίποδα τα δημόσια έσοδα μέσω φόρων συναλλαγών μειώθηκαν κατά 0,50 τοις εκατό το 2014 σε σχέση με το 2011 ενώ σημαντική ήταν η αύξηση των εσόδων μέσω φορολογίας στην κατανάλωση. Οι παραπάνω μεταβολές αντιστοιχούν σε αύξηση συνολικά των απολύτων μεγεθών των κρατικών εσόδων που προήλθαν από τη φορολογία αν συνυπολογιστεί η ραγδαία και συνεχιζόμενη μείωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της χώρας (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015).

Το νομικό πλαίσιο περί φορολογίας των εταιριών έχει εξελιχθεί διαχρονικά στην Ελλάδα στη βάση του διαχωρισμού στον τρόπο φορολόγησης των φυσικών και νομικών προσώπων. Το βασικό νομοθέτημα που ίσχυε μέχρι και πρόσφατα για τη φορολόγηση των εταιριών ήταν ο νόμος 2238/94, ο οποίος αντικαταστάθηκε το 2014 από τις διατάξεις του νέου Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (ΚΦΕ) με το νόμο

4172/2013. Ο ΚΦΕ χρησιμοποιεί τον όρο «φορολογικό έτος», το οποίο είναι ημερολογιακό, αντικαθιστώντας τον όρο «οικονομικό έτος» του νόμου 2238/94. Αναφορικά με τη φορολόγηση των προσωπικών εταιριών (ΟΕ, ΕΕ, αστικές εταιρίες, κοινοπραξίες, κοινωνίες αστικού δικαίου κλπ) ισχύει η φορολόγηση των συνολικών κερδών στην πηγή με τους εξής συντελεστές: (1) αν τηρούν απλογραφικά βιβλία, τα συνολικά κέρδη φορολογούνται στην πηγή κλιμακωτά, δηλαδή με συντελεστή 26% για κέρδη μέχρι €50.000 και με συντελεστή 33% για κέρδη πάνω από €50.000, και (2) αν τηρούν διπλογραφικά βιβλία ισχύει ο συντελεστής 26%.

Σημειώνεται πως υπόχρεοι τήρησης διπλογραφικών βιβλίων είναι οι κεφαλαιουχικές εταιρίες (ΑΕ, ΕΠΕ, ΙΚΕ) και οι λοιποί υπόχρεοι απεικόνισης συναλλαγών που κατά την προηγούμενη διαχειριστική περίοδο ο κύκλος εργασιών τους σε ετήσια βάση υπερέβη το €1.500.000, ενώ υπόχρεοι τήρησης απλογραφικών βιβλίων είναι οι λοιπές εταιρείες και ατομικές επιχειρήσεις, που κατά την προηγούμενη διαχειριστική περίοδο ο κύκλος εργασιών τους σε ετήσια βάση δεν υπερέβη το €1.500.000. Εξαιρούνται, ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 4 (παράγραφος 3) του Κώδικα Φορολογικής Απεικόνισης Συναλλαγών (ΚΦΑΣ), οι πράκτορες εφημερίδων, οι πρατηριούχοι χονδρικής πώλησης καπνοβιομηχανικών προϊόντων, οι εκμεταλλευτές πλοίου δεύτερης κατηγορίας, οι πρατηριούχοι υγρών καυσίμων και οι νέοι υπόχρεοι απεικόνισης συναλλαγών κατά την έναρξη των εργασιών τους.

Επιπλέον, αναφορικά με τη φορολογία των διανεμομένων κερδών στους εταίρους, τα εισοδήματα από μερίσματα έχουν παρακράτηση φόρου με συντελεστή 10%, ενώ ισχύουν οι εξής διακρίσεις:

- αν τηρούν διπλογραφικά βιβλία, παρακρατείται φόρος εισοδήματος με συντελεστή 10%, ο οποίος αποδίδεται μέχρι το δεύτερο μήνα από την

ημερομηνία καταβολής της πληρωμής που υπόκειται σε παρακράτηση, με την οποία εξαντλείται η φορολογική υποχρέωση των δικαιούχων φυσικών προσώπων για τα αντίστοιχα εισοδήματα, και

- αν τηρούν απλογραφικά βιβλία, δεν παρακρατείται πρόσθετος φόρος 10%, καθώς με την επιβολή του φόρου εισοδήματος με συντελεστή 26% (μέχρι €50.000) ή 33% (πάνω από €50.000) εξαντλείται η φορολογική υποχρέωση των υπόχρεων.

Τέλος, οι αμοιβές που καταβάλλονται στους διαχειριστές των προσωπικών και αστικών εταιριών φορολογούνται με την κλίμακα των μισθωτών που ορίζεται από το άρθρο 15 του νόμου 4172/2013.

Για τις ΕΠΕ, ισχύει ότι η φορολογία του συνόλου των κερδών στην πηγή πραγματοποιείται με συντελεστή 26%, ενώ με βάση τη φορολογική δήλωση που υποβάλλεται από την εταιρία βεβαιώνεται ποσό ίσο με το 80% του φόρου που προκύπτει για το φόρο που αναλογεί στο εισόδημα του φορολογικού έτους. Επιπλέον, τα φορολογηθέντα στην πηγή συνολικά καθαρά κέρδη των ΕΠΕ με συντελεστή 26% που διανέμονται στους εταίρους ως μερίσμα ισχύει παρακράτηση φόρου 10%, ε την οποία εξαντλείται η φορολογική υποχρέωση του δικαιούχου μερίσματος. Όπως ισχύει και στην περίπτωση των προσωπικών εταιριών, κατ' αναλογία οι αμοιβές που καταβάλλει η ΕΠΕ στο διαχειριστή για την άσκηση των καθηκόντων του φορολογούνται σύμφωνα με την κλίμακα των μισθωτών του άρθρου 15 του νόμου 4172/2013. Ίδια φορολογική αντιμετώπιση με τις ΕΠΕ παρουσιάζουν και οι ΙΚΕ, των οποίων η φορολογία κερδών υπόκειται σε συντελεστή 26% και φόρο μερισμάτων 10%, ενώ η αμοιβή του διαχειριστή φορολογείται ως εισόδημα μισθωτής εργασίας.

Αναφορικά με τις ΑΕ, τα συνολικά κέρδη από την αντίστοιχη επιχειρηματική δραστηριότητα φορολογούνται στην πηγή με συντελεστή 26%, ενώ τα φορολογηθέντα συνολικά καθαρά κέρδη που διανέμονται στους μετόχους ως μέρισμα έχουν επιπρόσθετα παρακράτηση φόρου 10%, εξαντλώντας έτσι τη φορολογική υποχρέωση του δικαιούχου του μερίσματος. Επίσης, οι αμοιβές που καταβάλλονται στα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου αποτελούν εισόδημα από μισθωτή εργασία και υπόκεινται σε παρακράτηση φόρου εισοδήματος, όπως προκύπτει από το άρθρο 12 (παράγραφος 2) του νέου ΚΦΕ, ενώ οι εν λόγω αμοιβές εκπίπτουν από τα ακαθάριστα έσοδα της εταιρίας, όπως και οι δαπάνες μισθοδοσίας (Ν.4172/2013).

Ωστόσο, αμοιβές των μελών του ΔΣ που προκύπτουν από διανομή κερδών των ΑΕ αποτελούν μέρισμα και έχουν παρακράτηση φόρου με συντελεστή 10%. Ακόμη, οι πληρωμές για αμοιβές διοίκησης, στις οποίες δεν περιλαμβάνονται οι αμοιβές προς τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, έχουν παρακράτηση φόρου με συντελεστή 20%. Οι πληρωμές αυτές είναι αμοιβές διοικητικής υποστήριξης, όπως είναι για παράδειγμα αμοιβές που καταβάλλονται για την παρακολούθηση της οικονομικής πορείας της εταιρίας, για τη διενέργεια εσωτερικών ελέγχων και για την οργάνωση ή κατασκευή λογισμικών και πληροφοριακών συστημάτων για την παρακολούθηση των εταιρικών συναλλαγών. Τέλος, σημειώνεται πως για τα ημεδαπά και αλλοδαπά νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ο φόρος υπολογίζεται με συντελεστή 26%.

4.3 Νομοθετικές ρυθμίσεις

Με βάση τον δείκτη οικονομικής ελευθερίας την περίοδο 2010-2015, η μέση φορολογική επιβάρυνση στην Ελλάδα ανήλθε σε περίπου 31 τοις εκατό του ΑΕΠ. Η φορολογική επιβάρυνση μπορεί επίσης να μετρηθεί με διάφορους εναλλακτικούς

δείκτες, συμπεριλαμβανομένων των οριακών και μέσων φορολογικών συντελεστών. Οι οριακοί φορολογικοί συντελεστές, οι οποίοι αποτυπώνουν το φόρο που καταβάλλεται για πρόσθετα εισοδήματα, επηρεάζουν τα κίνητρα για την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, ενώ οι μέσοι φορολογικοί συντελεστές που αφορούν τα προσωπικά εισοδήματα μπορούν να επηρεάσουν τα κίνητρα για συμμετοχή στην αγορά εργασίας. Τα φορολογικά ποσοστά μαζί με τη φορολογική βάση αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες που καθορίζουν τη φορολογική επιβάρυνση.

Για την αύξηση των δημοσίων εσόδων η Ελληνική πολιτεία προχώρησε σε μια σειρά φορολογικές ρυθμίσεις οι οποίες ήταν οι εξής:

Προσωπικός φόρος εισοδήματος

Από το 2010, η Ελλάδα εισήγαγε ένα σύστημα το οποίο περιλαμβάνει οκτώ βραχίονες, ως μέρος της στρατηγικής της δημοσιονομικής εξυγίανσης. Όλοι οι τύποι του εισοδήματος ενοποιήθηκαν και φορολογούνται με βάση συγκεκριμένη εισοδηματική φορολογική κλίμακα με προοδευτικούς φορολογικούς συντελεστές που κυμαίνονται από 10 έως 45 τοις εκατό για τα εισοδήματα άνω των 100.000 ευρώ. Από τον Ιανουάριο του 2011, έχει επιβληθεί εισφορά αλληλεγγύης σε όλους τους φορολογουμένους με ετήσιο εισόδημα που υπερβαίνει τα 12.000 ευρώ, με προοδευτική κλίμακα που εκκινά από 1 τοις εκατό και αυξάνεται σε 4 τοις εκατό για ετήσιο εισόδημα πάνω από 100.000 ευρώ.

Έτσι, ο υψηλότερος νόμιμος συντελεστής φορολογίας προσωπικού εισοδήματος ανήλθε σε 49 τοις εκατό το 2012. Ο συγκεκριμένος φορολογικός συντελεστής είναι υψηλότερος του μέσου υψηλότερου φορολογικού συντελεστή των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ισούται με 38,1 τοις εκατό αλλά και των χωρών της

Ευρωζώνης που είναι ίσος με 43,1 τοις εκατό. Το 2011, το αφορολόγητο όριο μειώθηκε από 12.000 ευρώ σε 5.000 ευρώ και παρέμεινε έκτοτε αμετάβλητο. Επίσης δόθηκε φορολογική απομείωση στους φορολογούμενους που είχαν ετήσιο εισόδημα έως 60.000 ευρώ και διατηρούν αποδείξεις των εξόδων διαβίωσης που καλύπτουν τουλάχιστον το 25 τοις εκατό του φορολογητέου εισοδήματος. Εξ άλλου εάν οι το ποσό των συλλεχθήσων αποδείξεων καλύπτει ποσοστό μικρότερο του 25 τοις εκατό του φορολογητέου εισοδήματος, ο φόρος του 10 τοις εκατό επιβάλλεται επιπλέον φόρος επί της διαφοράς μεταξύ του ποσού των αποδείξεων που συλλέγεται και του απαιτούμενου ποσού.

Το σύστημα φορολογίας εισοδήματος αναμορφώθηκε με το νόμο 4110/2013 που έφερε βαθιές αλλαγές στη φορολογία εισοδήματος από κάθε πηγή. Πρόκειται για σύστημα τριών επιπέδων που αφορά τόσο τους μισθωτούς όσο και τους συνταξιούχους. Η νέα φορολογική κλίμακα επιβάλλει φόρο ποσοστό 22 τοις εκατό για τα εισοδήματα μέχρι 25.000 ευρώ, φορολογικό συντελεστή 32 τοις εκατό για τα εισοδήματα από 25.001 ευρώ έως 42.000 ευρώ και φορολογικό συντελεστή 42 τοις εκατό για τα υψηλότερα εισοδήματα. Επιπλέον προβλέπεται έκπτωση φόρου των 2.100 ευρώ για όλους τους εργαζόμενους και συνταξιούχους με ετήσιο εισόδημα υψηλότερο έως 21.000 ευρώ. Για υψηλότερα εισοδήματα, η έκπτωση φόρου μειώνεται κατά 100 ευρώ ανά 1.000 ευρώ εισοδήματος μέχρι να εξαντληθεί το σύνολο του ποσού.

Πίνακας 1: Φορολογική κλίμακα προσωπικού εισοδήματος (2011)

Εισόδημα σε ευρώ	Φορολογικός συντελεστής	Φορολογική κλίμακα σε ευρώ	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος σε ευρώ
5.000	0	0	5.000	0
7.000	10	700	12.000	700
4.000	18	720	16.000	1.420
10.000	25	2.500	26.000	3.920
14.000	35	4.900	40.000	8.820
20.000	38	7.600	60.000	16.420
40.000	40	16.000	100.000	32.420
Άνω των 100.000	45			

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών

Πίνακας 2: Φορολογική κλίμακα προσωπικού εισοδήματος (2013)

Εισόδημα σε ευρώ	Φορολογικός συντελεστής	Φορολογική κλίμακα σε ευρώ	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος σε ευρώ
25.000	22	5.500	25.000	5.500
17.000	32	5.440	42.000	10.940
Άνω των 42.000	42			

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών

Φορολογία εισοδήματος εταιριών

Το νόμιμο επιτόκιο μειώθηκε από 25 τοις εκατό το 2009 σε 20 τοις εκατό το 2010 και παρέμεινε αμετάβλητο έως και σήμερα. Παράλληλα, επιβλήθηκε ειδική εισφορά με προοδευτικά ποσοστά σε επιχειρήσεις με ένα καθαρά κέρδη πάνω από 100.000 ευρώ.

Το ανώτερο ποσοστό αυτής αντιστοιχεί 10 τοις εκατό επί των κερδών, αυξάνοντας έτσι την τον ανώτερο νόμιμο συντελεστή φορολογίας εταιρειών στο 30 τοις εκατό.

Το ποσοστό αυτό παραμένει επίσης αμετάβλητο. Ο συγκεκριμένος φορολογικός συντελεστής ήταν επίσης πάνω από το μέσο όρο του αντίστοιχου φορολογικού συντελεστή των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ισούται με 23,5 τοις εκατό και της Ευρωζώνης που είναι ίσος με 26,5 τοις εκατό (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015).

Με το νέο φορολογικό νόμο 4110/2013, επιβάλλεται προοδευτικός φορολογικός συντελεστής σε ιδιωτικές εταιρείες και αυτοαπασχολούμενους. Για επίπεδο εισοδήματος μέχρι 50.000 ευρώ ο φορολογικός συντελεστής είναι 26 τοις εκατό και για υψηλότερα εισοδήματα, ο φορολογικός συντελεστής είναι 33 τοις εκατό. Η ίδια φορολογική κλίμακα αφορά επίσης Ομόρρυθμες εταιρίες, ετερόρρυθμες εταιρίες, αστικές ή μη κερδοσκοπικές εταιρείες και κοινοπραξίες που δεν τηρούν διπλογραφικά λογιστικά βιβλία. Εφόσον οι εταιρίες των παραπάνω τύπων τηρούν διπλογραφικά λογιστικά βιβλία, επιβάλλεται φόρος 26 τοις εκατό στο συνολικό καθαρό εισόδημά τους. Τέλος, επιβλήθηκε φόρος 13 τοις εκατό σε εισοδήματα που αφορούν ιδιωτικές γεωργικές επιχειρήσεις.

Πίνακας 3: Φορολογική κλίμακα εισοδήματος εταιριών (2013)

Εισόδημα σε ευρώ	Φορολογικός συντελεστής	Φορολογική κλίμακα σε ευρώ	Συνολικό εισόδημα	Συνολικός φόρος σε ευρώ
50.000	26	13.000	50.000	13.000
Ανω των 50.000	33			

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών

Φόρος εισοδήματος από επενδύσεις

Το 2012 επιβλήθηκε στα μερίσματα και διανεμόμενα κέρδη που καταβάλλουν οι επιχειρήσεις παρακράτηση φόρου 25 τοις εκατό. Το ποσοστό αυτό αυξήθηκε κατά 4 τοις εκατό από το 2014. Επίσης επιβλήθηκε παρακράτηση φόρου 10 τοις εκατό στο

επιτόκιο κεφαλαίου, ενώ το εισόδημα των ακινήτων φορολογείται με 1,5 τοις εκατό, το οποίο αυξάνεται σε 3 τοις εκατό αν η επιφάνεια του ακινήτου είναι μεγαλύτερη από 300 τετραγωνικά μέτρα.

Με το νέο φορολογικό νόμο 4110/2013, το εισόδημα από ενοίκια, καθώς και το εισόδημα από επενδύσεις, φορολογείται στην πηγή με φορολογικό συντελεστή 10 τοις εκατό για ποσό έως 12.000 ευρώ και με φορολογικό συντελεστή 33 τοις εκατό για υψηλότερα ποσά. Ο φορολογικός συντελεστής επί των μερισμάτων και των διανεμομένων κερδών μειώθηκε στο 10 τοις εκατό, η παρακράτηση φόρου επί των τόκων κεφαλαίου αυξήθηκε στο 15 τοις εκατό, και η παρακράτηση φόρου για εισοδήματα από παράγωγα αυξήθηκε από 15 σε 20 τοις εκατό.

Φόρος Προστιθέμενης Αξίας και φόρος κατανάλωσης

Ο τυπικός συντελεστής ΦΠΑ, που ισχύει για τα περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες, ήταν 23 τοις εκατό το 2012. Ο συγκεκριμένος φορολογικός συντελεστής ήταν επίσης υψηλότερος από το μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που είναι ίσος με των 20 τοις εκατό και των χωρών της Ευρωζώνης που αντιστοιχεί σε 21 τοις εκατό. για ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες, όπως τα φρέσκα προϊόντα τροφίμων, τα φάρμακα, την ηλεκτρική ενέργεια, τις μεταφορές, τις υπηρεσίες φιλοξενίας και άλλες επαγγελματικές υπηρεσίες ισχύει ένας μειωμένος συντελεστής Φόρου Προστιθέμενης Αξίας της τάξεως του 13 τοις εκατό.

Υφίσταται επίσης ένας εξαιρετικά μειωμένος συντελεστής Φόρου Προστιθέμενης Αξίας 6,5 τοις εκατό που εφαρμόζεται σε πολύ λίγα αγαθά και υπηρεσίες, όπως βιβλία, εφημερίδες και περιοδικά, καθώς και υπηρεσίες ξενοδοχειακής διαμονής. Επιπλέον, εφαρμόζονται ειδικά ποσοστά της τάξεως του 5, 9 και 16 τοις εκατό σε

ορισμένα νησιά του Αιγαίου. Επίσης θεσπίστηκαν συντελεστές ειδικού φόρου κατανάλωσης που επιβάλλεται στα πετρελαιοειδή, τα αλκοολούχα ποτά και τον καπνό και έχουν αυξηθεί κατ'επανάληψη (Τράπεζα της Ελλάδος, 2015).

Φόρος περιουσίας / φόρος ακίνητης περιουσίας

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει ένας φόρος περιουσίας. Η φορολόγηση των ακινήτων βασίστηκε στην αντικειμενική αξία τους, η οποία προσδιορίζεται με βάση το εμβαδόν τους, την τοποθεσία που βρίσκονται τα ακίνητα και το έτος κατασκευής. Η φορολογική μεταρρύθμιση που εισήχθη με τον νόμο 3842/2010, ο φορολογικός συντελεστής της ακίνητης περιουσίας κυμαίνεται από 0.2 έως 1 τοις εκατό και επιβλήθηκε σε ακίνητα αξίας από 200.000 ευρώ έως 5 εκατομμύρια ευρώ. Ο ανώτατος συντελεστής του 1 τοις εκατό εφαρμόζεται σε ακίνητα άνω των 800.000 ευρώ ενώ για ακίνητα άνω των 5 εκατομμυρίων ευρώ το ποσοστό φορολόγησης είναι 2 τοις εκατό. Από το 2011, επίσης ο φόρος επί των οικιστικών ακινήτων, συλλέγεται μέσω των λογαριασμών ηλεκτρικού ρεύματος.

Φορολογία κερδών κεφαλαίου

Τα κέρδη κεφαλαίου των επιχειρήσεων φορολογούνται με 20 τοις εκατό. Ένας φόρος 0,2 τοις εκατό επιβάλλεται επίσης για την πώληση των μετοχών που διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο Αθηνών ή σε ξένα χρηματιστήρια. Ο φορολογικός συντελεστής επί της υπεραξίας που πραγματοποιείται από ακίνητα που αγοράστηκαν μετά το 2006 εξαρτάται από την περίοδο διακράτησης τους. Με το νέο νόμο 4110/2013, η υπεραξίας που προκύπτει από τη μεταβίβαση ακινήτων που αποκτήθηκαν μετά την 1η Ιανουαρίου του 2013 φορολογείται με συντελεστή 20 τοις

εκατό. Το ποσό φορολόγησης υπολογίζεται επί της διαφοράς μεταξύ της τιμής πώλησης και της τιμής αγοράς των ακινήτων.

Συμπεράσματα

Η φορολογία αποτελεί έναν από τα σημαντικότερα ζητήματα της σύγχρονης δημοσιονομικής πολιτικής όλων των κρατών ανά τον κόσμο, στοχεύοντας στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική δικαιοσύνη και στη μακροχρόνιο βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών. Όπως ισχύει με όλους τους επιμέρους τομείς των διάφορων φορολογικών συστημάτων, η φορολογία κεφαλαίου αποσκοπεί στη συγκέντρωση των απαραίτητων φορολογικών εσόδων, με απώτερο στόχο τη χρηματοδότηση των κυβερνητικών προγραμμάτων, την κάλυψη των αναγκών του κράτους και την οικονομική ανάπτυξη, μέσω της ίσης και δίκαιης κατανομής των φορολογικών βαρών.

Ιδιαίτερα οι φόροι κεφαλαίου θεωρούνται σήμερα ιδιαίτερα σημαντικοί για την επίτευξη της κοινωνικής δικαιοσύνης, καθώς δεδομένης της επιβράδυνσης του ρυθμού ανάπτυξης του παγκόσμιου πληθυσμού, της ραγδαίας αύξησης των επενδύσεων και της ενίσχυσης των επιπέδων αποταμίευσης, ο παγκόσμιος πλούτος τείνει να συγκεντρώνεται ολοένα και σε λιγότερα άτομα. Αποτελεί σήμερα κοινό τόπο ότι το καπιταλιστικό σύστημα έχει μία φυσική τάση να συγκεντρώνει τον πλούτο σε λιγότερες οικονομικές μονάδες, διαταράσσοντας τις αρχές της ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις επιπτώσεις του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και την άρση των εμποδίων μετακίνησης των κεφαλαίων σε διεθνές επίπεδο.

Δεδομένης, λοιπόν, της κεντρικής σημασίας που διαδραματίζει η φορολογία κεφαλαίου για τη δίκαιη οικονομική ανάπτυξη, τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών, τη συγκέντρωση των απαραίτητων φορολογικών εσόδων για τη

χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών και την αντίστοιχη κατανομή των φορολογικών βαρών, κατά τις τελευταίες δεκαετίες βρίσκεται στο επίκεντρο των φορολογικών μεταρρυθμίσεων στις περισσότερες χώρες του κόσμου, δεδομένης και της απελευθέρωσης των κεφαλαιακών μετακινήσεων και μεταβιβάσεων των περιουσιακών στοιχείων. Βέβαια, αν και στις περισσότερες χώρες του κόσμου παρατηρείται κατά τα τελευταία χρόνια μία σταδιακή μείωση των φορολογικών βαρών και συντελεστών με παράλληλη διεύρυνση της φορολογικής βάσης για την επίτευξη της φορολογικής ισότητας, στην Ελλάδα, η τάση αυτή δεν παρατηρείται, ιδιαίτερα κατά την τελευταία χρονική περίοδο.

Οι δραματικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, η αδυναμία μείωσης του δημοσιονομικού ελλείμματος και τα γενικότερα δημοσιονομικά προβλήματα σε συνδυασμό με την περιορισμένη εφαρμογή των οικονομικών μεταρρυθμίσεων έχουν αυξήσει σημαντικά τη φορολογική επιβάρυνση τόσο σε επίπεδο άμεσων όσο και σε όρους έμμεσων φόρων. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο για την εξέλιξη του ελληνικού φορολογικού συστήματος είναι οι συνεχείς νομοθετικές μεταρρυθμίσεις, καθώς δεν έχει διατηρηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα το ίδιο φορολογικό σύστημα στη χώρα, με τη φορολογική πολιτική να αλλάζει σχεδόν κάθε δύο χρόνια. Η απουσία ενός σταθερού φορολογικού μοντέλου έχει αρνητικό αντίκτυπο στον προγραμματισμό των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, ενώ η εντατικοποίηση του κλίματος αβεβαιότητας κατά τα τελευταία χρόνια επηρεάζει αρνητικά την κατανάλωση και μειώνει τα έσοδα.

Στην παρούσα εργασία μελετήθηκε η εξελικτική πορεία της φορολογίας κεφαλαίου στην Ελλάδα μετά τη μεταπολιτευτική περίοδο μέχρι και σήμερα, εστιάζοντας στις βασικότερες φορολογικές και νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και λαμβάνοντας υπόψη

τις επιπτώσεις της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης. Σύμφωνα με αυτήν την ανάλυση, οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις μέχρι και τη δεκαετία του 1990 είχαν ως βασικό στόχο την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας και την παροχή φορολογικών κινήτρων στο πλαίσιο της διευρυμένης κοινωνικής πολιτικής, καθώς και την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας. Στην επόμενη δεκαετία, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε σε ζητήματα καταπολέμησης των φαινομένων της φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής, εστιάζοντας στη φορολόγηση της μεγάλης ακίνητης περιουσίας ιδιωτών και επιχειρήσεων. Επιπλέον, επιχειρήθηκε η εξομάλυνση του φορολογικού πλαισίου, με απώτερο στόχο τη δικαιότερη κατανομή των φορολογικών βαρών βάσει της φοροδοτικής ικανότητας των πολιτών. Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης μέχρι και σήμερα, οι νομοθετικές αλλαγές του φορολογικού συστήματος έδωσαν έμφαση στην αύξηση των φορολογικών εσόδων, οδηγώντας σε υπερβολική φορολογική επιβάρυνση τόσο για τους ιδιώτες και τα νοικοκυριά όσο και για επιχειρήσεις. Βασικός περιορισμός της έρευνας είναι ότι δεν επιχειρήθηκε μία συγκριτική ανάλυση του ελληνικού φορολογικού μοντέλου φορολογίας κεφαλαίου με άλλες χώρες, και για το λόγο αυτό, οι μελλοντικές έρευνες θα πρέπει να εστιάσουν στη μελέτη του εγχώριου φορολογικού συστήματος με τις παγκόσμιες τάσεις σε αυτό το πεδίο.

Βιβλιογραφία

- Aaron, H. J., Burman, L., & Steuerle, C. E. (2007). *Taxing Capital Income*. Urban Institute Press.
- Alesina, A., Ardagna, S., Nicoletti, G., & Schiantarelli, F. (2005). Regulation and investment. *Journal of the European Economic Association*, 3(4), 791-825.
- Arnold, J. (2008). *Do Tax Structures Affect Aggregate Economic Growth? Empirical Evidence from a Panel of OECD Countries*. OECD Economics Department Working Papers.
- Devereux, M. P., & Griffith, R. (1998). The taxation of discrete investment choices.
- Devereux, M. P., & Sorensen, P. B. (2006). *The Corporate Income Tax: International Trends and Options for Fundamental Reform*. European Commission, Economic Papers No. 264.
- Eggert, W., & Haufler, A. (1999). Capital taxation and production efficiency in an open economy. *Economics Letters*, 62(1), 85-90.
- Eggert, W., & Kolmar, M. (2002). Residence-based capital taxation in a small open economy: why information is voluntarily exchanged and why it is not. *International Tax and Public Finance*, 9(4), 465-482.
- Fuest, C., & Huber, B. (2001). Labor and capital income taxation, fiscal competition, and the distribution of wealth. *Journal of Public Economics*, 79(1), 71-91.
- Gordon, R.H., & Hines, J. R. (2002). *International Taxation*. NBER Working Paper No 8854.

- Harberger, A. C. (1962). The incidence of the corporation income tax. *The Journal of Political Economy*, 215-240.
- Hays, J. C. (2003). Globalization and capital taxation in consensus and majoritarian democracies. *World Politics*, 56(01), 79-113.
- Huizinga, H., & Nielsen, S. B. (1997). Capital income and profit taxation with foreign ownership of firms. *Journal of International Economics*, 42(1), 149-165.
- Kotios, A., Pavlidis, G., & Galanos, G. (2011). Greece and the Euro: The chronicle of an expected collapse. *Intereconomics*, 46(5), 263-269.
- Matsaganis, M. (2012). Social policy in hard times: The case of Greece. *Critical Social Policy*, 0261018312444417.
- Mintz, J. M., & Tsiopoulos, T. (1994). The effectiveness of corporate tax incentives for foreign investment in the presence of tax crediting. *Journal of Public Economics*, 55(2), 233-255.
- Monastiriotis, V. (2011). Making geographical sense of the Greek austerity measures: compositional effects and long-run implications. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, rsr026.
- Nielsen, S. B., & Sorensen, P. B. (1991). Capital income taxation in a growing open economy. *European Economic Review*, 35(1), 179-197.
- Olivares-Caminal, R. (2012). the EU architecture to avert a sovereign debt crisis. *OECD Journal: Financial Market Trends*, 2011(2), 167-197.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. London: Belknap Press.

- Seitz, F., & Jost, T. (2012). *The role of the IMF in the European debt crisis* (No. 32).
University of Applied Sciences Amberg-Weiden (OTH).
- Tanzi, V. (1995). *Taxation in an integrating world*. Transaction Publishers.
- Wilson, J. D., & Wildasin, D. E. (2004). Capital tax competition: bane or boon.
Journal of public economics, 88(6), 1065-1091.
- Zodrow, G. R. (2006). Capital mobility and source-based taxation of capital income in
small open economies. *International Tax and Public Finance*, 13(2-3), 269-
294.
- Αναστασόπουλος, Ι. Δ., & Φορτσάκης, Θ. Π. (2003). *Φορολογικό Δίκαιο*. Αθήνα:
Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Καραλής, Π. (2002). *Κώδικας Φορολογίας Κληρονομιών, Δωρεών, Γονικών
Παροχών, Προϊκών και Κερδών από Λαχεία, Νόμος 2961/2001*. Αθήνα:
Νομική Βιβλιοθήκη.
- Λεοντάρης, Μ. Κ. (1994). *Μετατροπή, Συγχώνευση, Διάσπαση Εταιριών*. Αθήνα:
Εκδόσεις Πάμισος.
- Παπαδόπουλος, Α. (1999). Η χρηματοδοτική μίσθωση και η φορολογική
αντιμετώπισή της. *Φορολογικό Δελτίο*, 24, 731-739.
- Περάκης, Ε. (2001). *Το Δίκαιο της Ανώνυμης Εταιρίας – Μετασχηματισμοί Εταιριών*.
Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Πέρρου, Κ. (2003). Ο ειδικός φόρος επί ακινήτων. *Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου*, 3,
844-849.

Τότσης, Χ. (2003). *Κώδικας Φορολογίας Κληρονομιών, Δωρεών, Γονικών Παροχών, Προϊκών και Κερδών από Λαχεία Ενημερωμένη με το Ν.3091/2002*. Αθήνα: Εκδόσεις Πάμισος.

Τράπεζα της Ελλάδος (2015). *Εκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το 2015*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.

Χέβας, Δ. (2006). *Ειδικά λογιστικά και φορολογικά θέματα εταιριών*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.